

RAUHATON RAJA-SEMINAARI, Sievi, Vääräjokisali 1.10.2009.

Pähkinäsaaren rauhan raja rajanimistön ja arkeologian valossa
Sulevi Juhola

RUOTSIN (SUOMEN) VANHAT ITÄRAJAT v.1323 – n. v.1500

Suomi on nuori valtio Pohjois-Euroopan kartalla ja se on menneinä vuosisatoina joutunut usein puristuksiin kahden Pohjolan voimatekijän Venäjän ja Ruotsin välillä. Suomi on ollut noiden molempien valtojen alaisuudessa satoja vuosia. Ottelu noiden valtioiden välillä on jakanut Suomen hyvin monella eri rajalla monenmuotoiseksi ja -kokoiseksi alueeksi. Ennen vuotta 1300 sopimukset olivat suullisia niiden kesto ja määrittely usein melko epämääräinen.

Tilanne Pohjolassa 1300-luvun vaihteessa oli yleisesti ottaen melko levotonta. Ruotsin ja Novgorodin suhteet olivat jännittyneet ja valtataistelu, varsinkin puolustuskeskuksista, oli esillä toistuvasti. Vuonna 1322 molemmat osapuolet yrittivät saada toistensa linnoituskeskuksia hallintaansa. Novgorod teki hyökkäyksen Viipurin linnaa vastaan, mutta epäonnistui siinä. Sama tulos oli ruotsalaisilla heidän yrityksessään Käkisalmen linnoitusta vastaan.

Kauppamerenkulussa oli ollut jo pitkään suurta levottomuutta, joka kohdistui Itämeren – Suomenlahden meriliikenteeseen. Erityisesti kapea Suomenlahden perukka ja siihen liittyvä Nevajoki olivat häiriöalttiita reittikohtia. Siitä oli osoituksena se, että Novgorod ei mitenkään taannut merenkulun turvallisuutta Koivistolle saakka. Keskiaikaiset kauppamahdit Lyypekki ja Gotlanti olivat erityisen huolestuneita vallitsevasta tilanteesta, kuten kaikki muutkin tuolla alueella kauppaa käyvät suuret kauppakeskukset.

Lähtökohtana Pähkinäsaaren v.1323 kokoontuvien osapuolien ensisijaisena tavoitteena olikin Itämeri-Suomenlahti-Nevajoki-Laatokka-vesilinjan turvaaminen. Kyseinen asia ilmenee jo siinä, että ruotsalaisessa neuvotteluryhmässä oli mukana kaksi kauppiasta.

Kysymykseen tulivat myös luonnollisesti, erityisesti Karjalan alueen, laajojen maa-alueiden käyttö- ja verotusoikeuksien ratkaiseminen. Asutus oli Karjalassa muodostunut jo kiinteämuotoiseksi paljon ennen kuin nykyisen keskisen Suomen alueella, joka oli pääsääntöisesti eräaluetta. Se oli jo tuolloin tulossa yhä lisääntyvässä määrin eri heimo- ja pitäjäkuntien hallintaan. Pohjanlahden (Kajinomeri) rannikon jokien suualueet olivat asuttuja, sinne oli jo pitemmän ajan kuluessa tullut liikkuva karjalaista väestöä. Heitä asui siellä muiden ”kainuulaisten” joukossa, eikä mitään suurempaa kiistaa liene ollut, sillä nuo molemmat ”heimot” olivat suomen kieltä puhuvia ”suomalaisia”. Idän vallan vähitellen poistuttua 1400-1500-luvulla ”Pohjanrannalta” osa karjalaisista sulautui ilmeisesti ”kainuulaisiin”, jotka olivat pirkkalaista ja satakuntalaista alkuperää.

Ennen 1300-lukua oli venäjänkarjalaisilla ollut huomattava valta osalla nykyisen Suomen aluetta. Pähkinäsaaren rauhassa vahvistui Novgorodin verotusoikeus Pohjanrannalla alueelle, joka käsitti Salon ja Kemin pitäjät. Kemi ulottui Kemijoen länsipuolella olevaan pieneen Kaakamajokeen ja Salo ulottui etelässä Kalajoen eteläpuolella olevan Siiponjoen¹ alueelle.

PÄHKINÄSAAREN RAUHA

Valtiollisilta tavoitteiltaan Pähkinäsaaren rauhansopimus vastaa lähinnä Venäjän ja Novgorodin tavoitteita. Rauhansopimus tasapainotti Pohjolan valtiollista tilaa Ruotsin ja Venäjän välillä, mutta Norja jäi tuolloin sopimusten ulkopuolelle suhteessa Venäjään ja Novgorodiin.

Pähkinäsaaren rauha vakiinnutti myös kauppapoliittista tilannetta tuolla alueella, sillä se oli ajautunut siihen mennessä melko levottomaan tilaan. Erikoisen tärkeäksi rauha muodostui Nevan kauppapoliittisen aseman turvaamisessa, sillä se oli erittäin strategisessa asemassa koko Pohjolan kaupaliikenteen kannalta

¹ Pentti Virrankoski; Suur-Kalajoen historia I, s.77. Vrt. Jaakkola; ”valtarajat”, s.41.

Pähkinäsaaren rauhaan johtavia tekijöitä oli useita, joista ehkä tärkeimpiä ovat olleet seuraavat:

1. Poliittis-sotilaalliset suhteet
2. Lännen ja idän välinen kauppa
3. Yksityiset omistus- ja nautintasuhteet

Pähkinäsaaren rauha oli huomattavalta osalta kauppapoliittinen, sillä Suomenlahti ja Nevajoki olivat merkittävässä asemassa kauppamerenkulussa. Kyseisellä reitillä sijaitsivat laajat Venäjän alueet rikkaine turkis- ja kalastusalueineen. Sen kautta kulkivat myös suuret tasaiset jokireitit muinaiseen Bysanttiin saakka. Kyseinen kauppareitti oli hyvin levoton ja turvaton kauppaa harjoittaville keskuksille. Vuonna 1262 tehdyssä kauppasopimuksessa Lyypekin ja Gotlannin kanssa Novgorod ei taannut turvallisuutta Koivistolla², vaikka se kuului Novgorodin alaisuuteen. Sama toistui vielä vuosina 1268 ja 1270. Novgorod oli tuon ajan idän voimakas, jota se oli ollut v:sta 1136, jolloin siitä tuli kauppapasavalta. Sitä ennen Venäjää oli hallinnut Kiova (n.880-1100-luv.). Vuonna 1240 Novgorodin merkitys keskuksena kasvoi, sillä se oli ainoa mongoleilta valloittamatta jäänyt ruhtinaskunta (Holmgord=Rurikinlinna=Riurikovo Gorodistseksi=Novgorod=Uusilinna).

Pähkinäsaaren rauhassa olivat esillä em. idän, sekä Lyypekin ja Gotlannin kauppapoliittiset asiat. Siihen liittyi myös ajankohtaan sopiva kädenvääntö Karjalaa verotus- ja omistusoikeudesta, jota Ruotsi ja Novgorod kävivät. Taistelu Karjalasta kiihtyi 1290-luvulla ja jatkui aina Pähkinäsaareissa tehtyyn rauhansopimukseen saakka. Alueesta ei ollut tehty koskaan mitään kirjallista ns. traktaattisopimusta, joten mistään tarkoista virallisista rajoista ei näin ollen voitu puhua. Ruotsin puolelta oli tavoitteena saada herruus alueeseen Laatokalle ja sen huomattavaan asutuskeskukseen Käkisalmeen. Novgorod ja myös Ruotsi halusivat laajentaa verotusoikeuttaan Karjalassa. Kiistan aiheena oli myös tärkeä kauppareitti Nevan ja Suomenlahden linjalla.

Jatkuva sotatila tuona aikana vaikeutti kaupankäyntiä alueen tärkeimmällä kauppaväylällä Suomenlahdella ja Nevajoella. Kyseinen asia loi jatkuvaa turvattomuutta ja siksi onkin ymmärrettävää, että Gotlannin kauppiat ryhtyivät toimenpiteisiin rauhan aikaansaamiseksi aluetta hallitsevien osapuolien kesken. Nevan aluetta hallitsi idän tuon ajankohdan voimakas Novgorod. Ruotsilla oli tuolloin vahva ote Suomenlahden länsiosassa ja lisääntyvä ote maalla kun marski Torgils perusti v.1293 kolmannen ristiretken yhteydessä Viipurin linnan. Tähän aikaan Novgorod oli sisäisissä ja ulkoisissa vaikeuksissa, sillä se oli maantieteellisesti Baltian ja Ruotsin aiheuttaman paineen lisäksi 1200-luvulla idän mongolien aiheuttaman paineen alaisena. Kyseisestä asiasta johtuen Ruotsi pystyi valtaamaan alueita idässä ja vahvistamaan siellä asemiaan.

Nevan kauppalinja koki suuria vaikeuksia sotatilasta johtuen. Saksalaiset ja novgorodilaiset yrittivät pitää yllä kauppasuhteita turvattomuudesta huolimatta. V. 1295³ kuningas Birger antoi kauppaluvan ko. reitille. Kyseisellä toimenpiteellä ei ollut pysyvää vaikutusta turvallisuuteen kaupankäynnissä. Kamppailu Karjalasta jatkui aaltoilevana väkivaltaisuuksina puolin ja toisin. Ruotsalaiset eivät onnistuneet saamaan pysyvää herruutta Karjalaan, kun Novgorodin yritys ratkaista lopullisesti ote Karjalasta, v.1322⁴ valtaamalla Viipurin linna, epäonnistui, niin sekin oli halukas rauhanneuvotteluihin.

Edellä lyhyesti kuvaillun tilanteen jälkeen oltiin molemmilla osapuolilla valmiita halukkaasti keskustelemaan rauhasta ja tilanteen vakavoittamisesta Karjalassa ja Nevajoen – Suomenlahden kauppareitillä. Molemmat osapuolet olivat valmiita antamaan jotain myönnytyksiä saavutettavan rauhan kustannuksella. Ehkä siitä syystä, että Novgorod hallitsi alueen tärkeintä tekijää, eli Nevan kauppareittiä, se sai neuvottelut omalle maaperälleen. Ko. asia on aina neuvotteluissa merkittävä, sillä ilman ilmeisesti he näin saivat ”pöydänpääpaikan” neuvotteluissa ja näin ollen neuvotteluita ei käyty ”pyöreän pöydän” ääressä. Rauhanneuvotteluiden viralliset osallistujat olivat Novgorodin puolelta ruhtinas Juri, Alfarnius ja herttua Abraham. Ruotsista olivat paikalla kuningas Maunu Eerikinpoika

² KJ; Sis. s.77-79.

³ Rydberg, Sverigestraktater I 150 (vrt. KJ. Sis. s.93.)

⁴ Kyösti Julku; Suomen itärajan synty s.94 (K.J, Sis. s.94)

(oli alle 10-vuotias)ja lähettiläät Eerik Tuurenpoika, Hemming Odgislason, Pietari Jooninpoika ja pappi Waemundus. Länä olivat myös Gotlannin kauppiaat Ludovicus ja Forda. Oli sanomattakin selvää, että Jurilla oli lähettyvillä neuvonantajia ja asiantuntijoita, joita hän tarpeen tullen käytti neuvotteluissa (vrt. Sis. “. . . on todistettavastikin ollut karjalaisia asiantuntijoita . . .”)⁵. Rauhaneuvottelut käytiin Laatokalla olevassa Novgorodin Nevan alueen valta- ja puolustuskeskuksessa Pähkinäsaassa. Novgorod oli rakennuttanut sinne linnan valtansa puolustamiseksi. Rauhaneuvottelussa rajankäynnissä sovittiin, että se suoritetaan “vanhoilla ehdoilla”⁶, se tarkoitti epäilemättä sitä, että rajasta oli tehty suullisia sopimuksia, enemmän tai vähemmän noudatettavaksi tarkoitettuja. Tämä oli Novgorodin tunnustettava, vaikka sen menetykset edellisvuosisataan verrattuna olivat merkittäviä. Ruotsalaiset olivat näet asteettain työntyneet itään, asutuksen, ristiretken ja muun väkivaltaisen toiminnan ansiosta. Rauhansopimuksessa Novgorodin Ruotsille luovuttamat Jääsken, Äyräpään ja Savon kihlakunnat⁷ olivat Jurin ilmoituksen mukaan “ystävyyden osoitus”, mutta sanamuoto oli enemmän “kasvojen säilyttämistä” ja vallitsevan tilanteen hyväksymistä, kuin todellista ystävyysosoittamista kahden kiistakumppanin välillä. Tämä toimenpide takasi kuitenkin silloin virallisesti ne tosiasialliset menetykset, jotka Novgorodia olivat kohdanneet.

Asutus ja liikenne.

Laatokan- Karjalan asutus oli Novgorodin hallinnassa ja verotuksen piirissä. Ruotsi hallitsi erilaisien suullisten sopimusten perusteella aluetta, jota hämäläiset asuttivat Suomenlahdelta Kymijoen linjaa sisämaahan. Kymijoen linjan ja Suomenlahden perukan välinen rannikko-osuus oli myös siirtynyt ruotsalaisten hallintaan tukikohtanaan Viipurin linna. Vastakohtana ja rajanaapurina hämäläisillä oli ollut aiemmin karjalaiset. Pähkinäsaaren rauhassa Novgorod “lahjoitti” ystävyysosoituksena ruotsalaisille (suomalaisille) Savon. Näin Kymijokilinjan ja Pähkinäsaaren rauhassa sovitun rajan väliin syntyi asutusalue, joka oli “perinteistä” karjalaisten maata, mutta ei varsinaisesti kuulunut enää hallinnollisesti tunnettuun Novgorodin Karjalaan, tämä alue esiintyykin omana Savon maakuntana v.1415⁸ Häme- Savo heimorajankäynnissä.

Karjalaiset olivat jo huomattavasti ennen vuotta 1323 asuttaneet Pohjanrannan, eli “kymmenen virran maan”⁹, Tornioista etelään Pohjanlahden rannikolla. Siellä heillä oli myös pysyvää asutusta, joka ilmenee heille kirjallisesti annetuissa kauppaluissa. Kuningas Albrektin kirjeessä 7.2.1365 kielletään ”karjalaisia ankarasti . . . tästä lähtien purjehtimasta tai kulkemasta sieltä Pohjanmaan rannikolta kauemmaksi kuin he ovat vanhastaan tottuneet purjehtimaan tai kulkemaan”¹⁰. Niissä kielletään purjehtimasta etelään alueelle, joka oli Ruotsin valtapiirissä. Kuningas Maunu Eerikinpojan kirje 8.9.1334, joka koski kymmenysten käyttöönottoa Kemin ja Salon asukkaille, ilmaisee selvästi, että Ruotsin kuninkaalla ei ollut valtaa Pohjanrannalla oleviin Salon ja Kemin asukkaisiin. Ko. asian ilmaisee kirjeen maininta; “. . . koska, ette voi mitenkään rakentaa sellaisia pappiloita kuin Ruotsin lakimme vaatii, etenkin peltojen puolesta niin teidän pitää vuosittain suorittaa pappilaa varten, jota te yleisesti kutsutte maanpuoleksi, . . .”¹¹. Kirje osoittaa, että Salon ja Kemin pitäjät eivät olleet Ruotsin lain alaisia ja perittävät nahat eivät olleet ”veroa”, vaan suoritusta ”maapuolesta”. Tällä tavoin Ruotsalaiset olivat sanoissaan hyvin tarkkoja, ettei se olisi herättänyt huomiota Novgorodissa. Myös Maunu E:n kauppalupa oli (13.2.1348) Närpiön, Mustasaaren ja Pietarsaaren asukkaille¹², mutta ei Salon eikä Kemin asukkaille (vrt. K. Pirinen¹³), osoittaa, että Salo kuului kokonaisuudessaan Novgorodille, sillä missään ei mainita, että osa Salosta olisi kuulunut Ruotsille..

⁵ K. Julku, Sis. s.94.

⁶ K. Julku; Suomen itärajan synty, s.94.

⁷ K. Julku; Sis. s.94

⁸ Suomen historian dokumenttejä I s. 130 (SHD s. 130).

⁹ K. Vilku; Kymmenen virran maa, s.25. Vrt. Y. Koskinen; Nuijasota, s.255 ja venäl. kartta s.91 (kostoalue !).

¹⁰ SHD I s.147.

¹¹ SHD I s.115.

¹² SHD I s.145.

¹³ Kauko Pirinen; Savon historia, ”Raja noudattelee asuttujen kihlakuntien rajoja Suomenlahdelta alkaen . . .”.

Pohjanmaalla asui 800-luvulta lähtien, vanhojen kertomusten mukaan, salaperäinen kainulaisten heimo, siitä johtuen maata nimitettiin Kainuunmaaksi. Nimen merkityksestä ja heimon alkupeästä on erilaisia mielipiteitä. Nykyään heidän uskotaan olleen länsisuomalaisia erämiehiä, jotka tekivät retkiä Pohjanlahden perukoille ja jopa Ruijaan saakka. Suuri osan näistä pohjankävijöistä lienee ollut kotoisin Satakunnasta. Näistä kainulaisista on jäänyt nimistöä paikkakuntien nykyisiin nimiinkin mm. Lestijoen nimi oli tuolloin Kainusjoki eli Kannusjoki. Siiponjoen-Vääräjoen yhdistelmä oli vastaavasti Vähä-Kannusjoki vielä 1500-luvulla (em. lisäksi ”Kainuunsaaret”).

Vaikka jo 800-luvulla on kertomusten mukaan Pohjanrannalla asunut varhaisia tulijoita, kuten edellä mainittiin, niin vasta 1100- ja 1200-luvulla kiinteä asutus rannikkoseudulla alkoi lisääntyä, jolloin sisämaan alueet olivat pääsääntöisesti vielä eräalueena. Niiden alueiden muinainen ”vapaa-käyttö” oli tuolloin alkamassa muotoutua vanhempien eteläisten pitäjien nimetyiksi eräalueiksi

Pohjanranta jakautui toisen ristiretken jälkeen uskonnollisesti. Vuonna 1249 Birger Jaarli suoritti ristiretken Hämeeseen¹⁴. Historiallisissa asiakirjoissa mainitaan, että rajaus kulki ”Päijänteeltä pohjoiseen aukeavaa” vesistölinjaa pitkin Pohjanrannalle. Samana aikakautena on Pohjanrannalla tapahtunut hyvin laajan Pietarsaaren kirkkopitäjän jako, josta tarkkaa vuosilukua ei ole tiedossa. Pietarsaaresta erotettiin tuolloin Salon eli Rannan pitäjä. Aikaisin merkintä Salon pitäjän toiminnasta asiakirjoista löytyy vuodelta 1329¹⁵. Siinä kuitenkin Salon pitäjä todetaan vanhaksi pitäjäksi, joten sen itsenäistyminen on mahdollisesti tapahtunut jo huomattavasti ennen vuotta 1329.

Seuraava kartta paljastaa mielenkiintoisen piirteen siinä, että Kalajoen ja Kokkolan (ent. Pietarsaaren ja Salon) rajakohde on Hanhijoen suussa, mutta Pähkinäsaaren rauhan verotusrajan kivi on n. 3 km etelämpänä, sillä vanha ”rajamerkki” Hanhijoki otettiin v.1323 rajankäynnin perusteella rajamerkiksi siten, että raja olikin muuttunut suosalta joen keskijuoksun vaiheille, jossa oli valtava ja kaukanakin tunnettu suuri kivi, jolle annettiin Ruotsin ja Novgorodin verorajaa määritettäessä kyllä joen (Hanhijoki) perusteella nimi Hanhikivi ja tällä tavoin Juri ”sai” muutaman neliökilometrin suuruisen alueen ”paavin” maata kiinnitettävä karjalaisten Pohjanrantaan. Verotusraja ei enää kulkenutkaan Hanhijoen suusta Siiponjoelle, kuten kirkollinen veroraja oli, vaan Hanhijoen keskellä olevalta suurelta kiveltä, Kukkarokiveltä (Juholan tutkimuksen Hanhikiveltä), muutaman kilometrin Siiponjoen eteläpuolella olevaan Pahkalanjokeen (Pathajoki). Vuoden 1383 tienoilla tapahtuneessa ns. A-ajan rajankäynnissä rajankäynti päättyi Pahkalanjoen mutkassa olevaan ”Kruununkiveen”, jossa on venäläisten ja ruotsalaisten tekemät valtakuntiansa symboliset merkinät eli ristit ja kruunut. Em. rajan siirto on aiheuttanut alueella sitkeitä käräjöintejä vielä 1600-luvulla, joista kerrotaan Suur-Kalajoen historiassa¹⁶. Kiistanalaisia kyliä olivat pääsääntöisesti juuri Pähkinäsaaren rauhan rajan ja jo ennen sitä olleen em. Pietarsaaren ja Salon kirkkopitäjien rajan välinen alue. Selkeimmät kyläalueet olivat siinä Kalajoen Rahja, Sievin Evijärvi ja Reijjärven läntiset osat. Molemmat rajat olivat asiallisia perusteita ”vanhoina rajoina”, joihin osapuolet vetosivat, ja siitä johtuen käräjöinnit sitkeitä, lopulta kiista oli lopetettava kuninkaan toimesta¹⁷.

Thomas Stenbäk on historianteoksessaan kertonut tuosta em. v. 1249 tapahtuneesta Salon ja Pietarsaaren jaosta, josta lisää toisaalla tässä tutkimuksessa.

Raution Ylipäästä läheltä Kukkarokiveä (S. Juholan tutkimuksen Hanhikivi) luota alkaa katkeileva harjujakso kaakkoisuuntaan, jatkuen Keski-Suomen järviolueelle saakka. Ko. harjujaksolla on ollut alueen paras tieyhteys, jota myös venäjänkarjalainen väestö on, paljon liikkuvana ja kauppaa harjoittavana, käyttänyt. Historiassa kerrotaan, että heille alettiin asettaa tulleja¹⁸. Yksi tällainen tullipaikka on ollut ilmeisesti Kukkarokiveltä (Hanhikivi) Sievin Asemakylän suuntaan muutamia kilometrejä, sillä ko. paikalla on ollut ”Tulli”- niminen paikka, josta on kertonut mm. Eugen Ranta

¹⁴ K. Julku; Sis. s.59.

¹⁵ SHD I s.114.

¹⁶ Suur-Kalajoen historia I / P. Virrankoski; s.78 - 84.

¹⁷ Suur-Kalajoen historia; s.83.

¹⁸ H. Kirkinen; Karjala idän ja lännen välissä; s.123.

Sievin Asemakylältä. Sille alueelle johtaa kahden harjujakson välinen ”kapulatie”, joka on nykyisin tunnettu historiallisen ”Tervatien” nimellä. Ko. tiellä on mahdollisesti ollut käyttöä alueella jo ennen tervanpolton aloittamista em. ”karjalaiskauppiaiden” kauppaticenä tai mahdollisena rajaticenä. Metsäojituksen on noussut esiin halkaistuja parrunpätkiä ko. ”tieltä”. Rytisuon ylittävä ”Rytisilta” on selvästi havaittavissa, sillä kapulaticen reunaan on ensiksi alkanut juurtua puustoa, joka näkyy selvänä suon ylittävänä rivinä.

Alueen liikenne oli Suomenniemellä hyvin paljon veneliikenteen varassa, varsinkin raskaamman kauppatavaran kuljetuksissa. Näin ollen jokien ja järvien tarjoamat vesistöreitit olivat ensiarvoisen tärkeitä. Ruotsin hallinnassa olevalla alueella tällainen vesiliikenne oli helppo järjestää pääasiallisesti säteittäisenä liikenteenä Suomenlahdelta ja Pohjanlahdelta. Näiltä merialueilta lähtee lukuisa joukko jokia sisämaahan, jossa ne yhtyvät ja verkostoituvat monien järvien kautta siten, että veneliikenne oli tuolloin hyvä ulottaa sisämaahan jokaiselle alueelle, joka oli Ruotsin hallinnassa.

Karjalaisten osalta tilanne ei ollut niin helposti järjestettävissä kuin ruotsalaisten hallitsemalla alueella. Heillä veneliikenne oli pääsääntöisesti joki- ja järvireittien varassa. Heidän tärkeimmät venereittinsä olivat Valkealta mereltä eli Vienanmereltä Kantalahdesta ja Vienan Kemistä Kemi-joen, Iijoen ja Oulujoen kautta Kaijnomerelle eli Pohjanlahdelle. Eteläisemmästä eli Laatokan näkökulmasta heidän tärkeimmät venereitit suuntautuivat Oulujoen kautta Pohjanlahdelle ja sisävesireittejä myöten Vienanmerelle. Sitäkin eteläisempiin reitteihin oli tarvetta, sillä Pohjanrannan asutusta oli ”Kymmenen virran maassa” pitkällä alueella. Matkan ja ajan säästämiseksi oli tarvetta käyttää em. virtoja ja niistä jatkuvia vesireittejä.

Tällaisia oli Laatokalta useita eri reittejä, yksi oli Nousia Karjalaisen Jaakko Teitille selostama reitti eli ns. ”Suuri Pohjantie”¹⁹ Pielisen ja Oulujärven kautta Oulujoelle ja sitä myöten edelleen merelle. Toinen Särkilahdelta Haukiveden, Siiteenselän, Unnukan kautta Koirusvedelle. Sieltä edelleen Pohjoiseen Kallavedelle ja Iisalmen vesireitille, jonka kautta oli lyhyen maakannaksen ylityksen jälkeen mahdollisuus päästä Oulujärven latvaosien vesireittien kautta merelle saakka. Siiteenselältä oli vielä mahdollisuus päästä edellistä läntisempää reittiä Pohjanlahdelle, se oli mahdollista siten, että käytettiin reittiä Osmajoki, Osmajärvi, Sorsavesi, Kuvansivesi, Suontien-selkä, Sonnejoki ja Iisvesi. Iisvedeltä oli edelleen mahdollisuus jatkaa kahta eri reittiä merelle. Pohjoisempi reitti kulki Nilakan ja Pielaveden kautta Koivujärvelle Maanselän kupeeseen. Koivujärven ja Pyhäjärven väliin jää kuitenkin n.8 km maataival, jota voitiin jonkin verran korkean veden aikaan hieman lyhentää pieniä puroja käyttäen. Reitti on kuitenkin sellainen, että samalla venekalustolla se ei liene ollut kuljettavissa. Loppuosa tuosta reitistä oli kuitenkin suhteellisen helppoa Pyhäjoen reittiä merelle. Eteläisin reitti erkani edellisestä jatkuen Iisvedestä Vaajasalmen kautta Niiniveteen ja Kerkonkosken kautta Kiesimälle. Kiesimän erottaa Pohjois-Konnevedestä hyvin kapea kannas(200-300m), sillä Kiesimä laskee Niiniveteen ja Pohjois-Konnevesi laskee etelään Konneveteen. Ko. reitillä pitkä Pohjois-Konnevesi tulee katkaistavaksi vain poikittain, sillä sen länsipuolella kapean kannaksen takana on Lavianselkä. N.1200- 1400-luvulla on ollut mahdollisuus ylittää tuo kannas hyvin lyhyen telaticen ja pienen puron kautta. Tuo puro laskee Hiekkakylän kautta Pohjois-Konneveteen. Lavianselältä aukeaa hyvin pitkät vesireitit mm. Päijänteen kautta Suomenlahdelle. Nykyisin tuon kannaksen katkaisee Neiturin kanava. Lavianselältä aukeaa myös Keiteleeltä lähtien pohjoiseen muinaisen huomattavan vesireitin eli Päijänteen entisen lasku-uoman jäänteinä vesireittiyhteys pohjoiseen aina Pohjanlahdelle saakka. Tämä on mahdollista siten, että reitti jatkuu Lavianselältä Keiteleen kautta Kolimalle. Sieltä on hyvä yhteys Alvajärven kautta Muurasjärvelle, joka on Maanselän tuntumassa. Huomioon ottaen se, että Muurasjärvellä ollaan vanhalla Päijänteen lasku-uomalla, joka laskee Pohjanlahteen, ei ole yllättävää, että juuri täältä on ollut veneliikenneyhteys ko. merelle. Maanselkä on tuolla kohtaa alavampaa seutua kuin muualla Maanselällä. Muurasjärven pinta on n.112m merenpinnasta ja maanpinta alavimmassa kohdassa on tuolla reitillä n.125m, johon kohtaan tulevat purot sekä Muurasjärveltä, että Kalajoen latvaosilta

¹⁹ K. Julku; Sis. s.125.

Hautaperän järveltä. Vastaavasti Pielavesi-Pyhäjärvi reitillä on Koivujärven korkeus n.131m ja alavin kohta Maanselällä tuolla kohtaa n.155m. Kuten edellä olevasta ilmenee, tulee Pielavesi – Pyhäjärvi reitillä pitkän maakannaksen lisäksi huomattavasti korkeuseroltaan vaikeammat koskiosuudet, kuin lännempänä Muurasjärven - Kalajoen reitillä. Lisäksi on otettava huomioon se, että tuolla reitillä ei tuolloin ollut vastaavasti telataipaleita laisinkaan, tai jos oli, niin ne olivat lyhyempiä ja korkeuseroltaan vähäisempiä, kuin itäisemmällä reiteillä. On sanomattakin selvää, että tällaisia luonnonvastuksia vastaan muinoin käsipelillä kamppailleet eränkävijät ja kaupiamiehet valitsivat helpoimman vastuksen tien. Tästä veneliikenneyhteydestä kerrotaan Hämeen läänin rajantarkastuspöytäkirjassa vuodelta 1738. Sen ovat suorittaneet 14. päivä maaliskuuta 1738 Joh. Swikar ja vice kruununnimismies E. Fortelli. Siinä kerrotaan mm. ”Muurijärveltä pääsee ... veneellä Päijänteelle asti, veneellä voi myös päästä mainitulle suolle (Rajaneva)... ja sitä pitkin edelleen Kalajoelle (Callajoki). Siellä tulee vastaan 40 koskea ennen kuin pääsee merelle asti”²⁰.

Edellä mainittu vesireitti on ilmeisesti ollut ainoa venereitti, jota myöten on päästy ”suolamerestä suolamereen” Pohjanrannalle Oulujoen eteläpuolelle. Tämä em. lausunto kuvaa maan kohoamisen aiheuttamia muutoksia, jolloin muinaisesta Hinkuanvirrasta oli jäljellä tuo yhteys.

Venereitit Vienanmereltä eli Valkoiselta mereltä ja Laatokalta ovat olleet karjalaisille välttämättömiä kulkureittejä Kaijnomerelle, nykyiselle Pohjanlahden peräosalle, Perämerelle.

Tärkeimmät kulkuyhteydet suuntautuivat Vienanmereltä ja Laatokalta Oulujoen kautta Perämerelle. Tärkeä oli myös Iijoen kautta kulkeva venereitti, jota on käytetty paljon, kuten historiantiedot osoittavat. Ei tule pitää myöskään vähäarvoisina niitä kulkureittejä, jotka kulkivat Oulujoen eteläpuolisten jokien kautta Perämerelle, sillä kaikki vähänkin painavammat kuljetukset tehtiin veneillä.

Venettä käytettiin myös tavallisena kulkuvälineenä, koska tieverkostoa ei ollut olemassa. On siten hyvin ymmärrettävä Kustaa Vilkun ja Kyösti Julkun kannanotot, jotka koskivat ko. asiaa.

Kyösti Julku on käsitellyt asiaa seuraavasti: ”Vilkuna on esittänyt sellaisen mielenkiintoisen ajatuksen, että novgorodilaiset pyrkivät turvaamaan Pähkinäsaaren rauhassa Särkilahden perukasta Pyhäjoelle johtavan vesitiensä. Tämän vuoksi olisi lähdettävä rajapisteitä etsimään tämän vesilinjan länsi- ja luoteispuolelta, niin että itse vesilinja jäisi novgorodilaisten haltuun”²¹.

Julkun ja Vilkun johtopäätös on hyvin ymmärrettävä, sillä em. vesireitit olivat Venäjän karjalaisille elintärkeitä. Hämäläiset, suomalaiset ja savolaiset pääsivät erä- ja asuinalueilleen heitä helpommin, sillä Suomenlahdelta ja Pohjanlahdelta oli paljon jokiyhteyksiä sisämaahan.

Julku ja Vilkuna ovat ansiokkaasti selvittäneet karjalaisten eteläisimpiä venereittejä raja-asioita käsittelevissä kirjoissaan. Julku on selvittänyt hyvin seikkaperäisesti kirjassaan, ”Suomen itärajan synty”, 1200-1500-luvun tilannetta Pohjolassa. Kirjasta saa erinomaisen kuvan tuon ajan valtiollisista kanssakäymisistä ja erilaisista raja- ja rauhansopimuksista. Heikki Kirkinen on tehnyt erittäin tarkkaa ja tunnollista työtä Karjalan alueella useassa kirjassaan. Aarre Alopaeus on ollut tutkiemassaan Juholan kanssa samassa jokilaaksossa ja yhteisiä rajalöydöskohteita ovat Petäjäoja ja Murhiankoski. Jukka Korpelalla on raja-asiasta uusimpia tutkimuksia. Hän ei ehkä ole keskittynyt maastollisiin yksityiskohtiin sillä tarkkuudella kuin esimerkiksi Julku, vaan hänen kannanottonsa liikkuu paljolti käsitteellisellä tasolla ja hänen tutkimuksensa keskittyy pääsääntöisesti Kaakkois-Suomeen.

Pähkinäsaarissa v. 1323 tehty rauha katsottiin pysyväksi ja ikuisiksi rauhaksi. Rauhansopimuksessa määriteltiin kauppamerenkulkua koskevat ehdot, sekä linnojen rakentamista koskevat ehdot. Se koski myös kohdan, jossa Ruotsi suostui siihen, että se ei anna apua Novgorodin muille läntisille vihollisille (Narva), joiden kanssa sillä ei ollut vastaavanlaista rauhansopimusta.

Rauhansopimuksessa kosketeltiin yksityistä omistusoikeutta siten, että novgorodilaisilla on oikeus harjoittaa pyyntiä alueilla, jotka jäivät Ruotsin (Suomen) alueelle. ”Meidän novgorodilai-

²⁰ Joh. Swikar; Pöytäkirja Hämeen läänin läänin rajantarkastuksesta 14.3.1738.

²¹ K. Vilkuna, Historiallinen aikakauskirja 1960 / Pähkinäsaaren rauhan raja kansantieteellisessä katsannossa, s.410. Vrt. K. Ilku; Sis. s. 129, 135.

silla kihlakunnillamme on maalla ja merellä ja kalastamoissa Ylivesi puoliksi kaikissa suhteissa, Koukkukallio puoliksi, Vatikivi puoliksi, Suomenvesi puoliksi, Ykspää puoliksi, Urpalahti puoliksi, Ketveessä majavista kuudes osa, Kunustaisissa majavista kuudes osa”²².

Ruotsin (ja Suomen), laajentaessaan valtaansa Suomen alueella, tapana on ollut tehdä aina uudelle itärajalle linnoitus, näin on ollut lännessä olevasta Turusta ja Ahvenanmaalta alkaen aina Viipuriin ja Savonlinnaan saakka. Sama tilanne on ollut rajan takana, jossa Novgorod ja Venäjä ovat tehneet omat linnoituksensa. Tutkiessani on vääjäämättä tullut mieleeni ajatus linnojen sijoitumista koskien siten, että venäjänkarjalaisten päälinnake on ollut Haukiveden Linnansaareissa ja ruotsalaisten päälinnake Sulkavan Linnavuorella v:n 1323 jälkeen. Tämä kannanotto sillä perusteella, että ne sijaitsevat lähellä raja-alueita, mutta turvallisuussyistä eivät varsinaisesti raja-alueella. Toisena turvallisuuteen vaikuttavana tekijänä on se seikka, että ko. kohteista on omalle puolelle hyvä huoltoreittiyhteys ja kaiken varalta pakotie, niin kuin oravalla pesästään. Haukivedeltä Orivirran reitti ja Linnavuorelta samassa vesitasossa oleva reitti Saimaalle.

RAJALINJA (RAJA-ALUE)

Pähkinäsaaren rauhan rajan mukainen rajalinja on vuosisatojen ajan ollut Suomen historian kiistellyin ongelma. Eteläisillä osilla Siestarjoesta alkaen Pihlajaveden Särkilahteen mennessä ei ole ollut suuria kiistoja; Siestarjoen suualueella on ns. ”Riitamaan” kohdalla ollut kiistaa rajan kulusta. Kiista-alue käsittää n. 15 km pitkän ja enimmillään n.7 km leveän alueen²³.

Särkilahdesta lähtien rajaa koskevat vihjeet ovat olleet suuren salaperäisyyden verhoamia. Syynä siihen on paljolti se seikka, että ruotsalaiset ovat tahallaan hävittäneet sellaisen aineiston ja maastomerkin, joista voisi paikallistaa tuon salaperäisen rajan.

Pähkinäsaaren rauhansopimuksesta on säilynyt useita eri rajaluetteluita. Käsitykset niiden oikeellisuudesta ovat vähän vaihdelleet, sillä varsinkin ruotsalainen luettelo on aiheuttanut keskustelua ja vertailua suhteessa latinalaiseen, latinalais-ruotsalaiseen ja venäläiseen rajaluetteloon verrattuna. Alkuperäisiä rajaluetteluita ei liene säilynyt, niiden arvellaan tuhoutuneen tulipalossa. Ehkä huomattavin kiista em. rajaluetteloiden eroavaisuudessa koskee rajan päätejokien tulkintaa.

Rajakohde on mainittu sijainniltaan maantieteellisessä järjestyksessä etelästä pohjoissuuntaan edeten. H. Kirkisen mukaan rajaluettelo on tulkittava rajalinjaksi tarkoitettuna²⁴. Se ilmenee hänen mukaansa kohteesta toiseen osoittavana luettelona, jossa sen ilmaisee venäläinen muoto ”ot . . . do” ja latinalainen muoto ”de . . . in”.

Pähkinäsaaren rauhan rajan tulkinta on ollut helpointa Karjalan kannaksen alueella, sillä se oli pääsääntöisesti asuttua jo keskiajalla. Nykyisen Suomen alueen sisäosat olivat enimmäkseen erä-alueita ja osittain lappalaisten asuttamia, joten siellä ei ollut paikallisen asutuksen valvonta raja-asiassa sellaista kuin Karjalassa ja Pohjanlahden rannikolla.

²² K. Julku; Sis. s.97.

²³ H. Kirkinen; Karjala taistelukenttänä, s.95.

²⁴ H. Kirkinen; Karjala taistelukenttänä, s.18.

Latinska texten

in ampnem Seestær⁹⁾
 in medio mosa est mons
 in ampnem Zay
 Solsten
 Rodhahæl
 Lambotræske¹⁰⁾
 in mosan Pæki¹¹⁾
 Kangasjærffui
 Pwroniarffui¹²⁾
 Arcthojarffui¹³⁾
 Torsjærffui
 Særkelaxi
 Samusala
 Sithi
 Carelakoski
 Kolumakoski¹⁴⁾
 Pathajoki¹⁵⁾
 Helsingh haff

Svensk övers. av lat.texten

Sesther
 mith i mosen liggher 1 bærg
 Zai
 Solsten
 Rødhahæl
 Lambetræsk
 mosen Becche
 Gangisjarffue
 Pornujærffue
 Aittojærffue
 Torsjærffue
 Særkelax
 Samusala
 Sithi
 Karelakoske
 Kolumakosche
 Pathajoke
 Helsingehaffdh

⁹⁾ Sester 1—3, 5, 6.

¹⁰⁾ Læmbotræsck 1.

¹¹⁾ Pecke 1, 2, 5, 6.

¹²⁾ Kan även läsas Pwronarffui. Pornitjærue 1, Purnujærffui 2, 4, 6, Purnujærffue 3, Purnujærffui 5.

¹³⁾ Aitojærue 1.

¹⁴⁾ Kolmakoske 1.

¹⁵⁾ Patajoke 1, Pakajoki 2, 4, 5, 6.

Yliuesi
 Cochankallio²⁰⁾
 Watikiffui²¹⁾
 Somauæsi
 Yxepæ
 Vrpalaxi²²⁾
 Kehoheua²³⁾
 Kunustanemi²⁴⁾

Yleuesi
 Konkenkallio
²⁰⁾ Watikiffui
²¹⁾ Somenuesi
²²⁾ Yxepæ
 Vrpalaxi
 Kædene
 Kwnustaini

²⁰⁾ Kokenkellæ 1, Kokenkalle 2, 4, 5, 6.

²¹⁾ Watakijue 1, Vakakiue 2, 4, 5, 6.

²²⁾ Vrpalax 1—6.

²⁴⁾ Kunustainin 1, Knitustainin 2, 4, 5, Knitustainin 6.

Ryska texten

Rjeka Sestreja
 Moch, seredje mcha gora
 Saja rjeka
 Solnytshnyj kamenj
 Tshermjnujo shtsheljo
 Ozero Lembo
 Mochj na Pechkjej
 Ozero Kangasyervi
 Purnojarjvi
 Jantojarvi (pro Jaitojarvi)
 Torzhejarvi
 Sergilakshi
 Samosalö
 Zhiti
 Korjelomkoshki
 Koljemakoshki
 Patojeki
 Kajano more

Svenska texten

aan Sestyr¹⁾
 i mosan ær itt bærg
 aon Zay
 Sollsten
 Rødha hell
 Lamboträsk²⁾
 mosan Pecce³⁾
 Kangasjærffui
 Porwjærffui⁴⁾
 Aythajærffue
 Torsajærffui
 Særkilax
 Samusælæ⁵⁾
 Sithi
 Kærelekuski⁶⁾
 Kolomakuski⁷⁾
 Pætejoki⁸⁾
 nor i haffuit

¹⁾ Sestur 1, Sester 2, 3, 5.

²⁾ Lambeträske 1, 3, Lämbeeträske 2, 5.

³⁾ Päckze 2, 3, 5.

⁴⁾ Porujærfue 1, saknas 2, 3, 5.

⁵⁾ Sämusale 1, Sämusälä 2, 3, 5.

⁶⁾ Käräläkuski 1, Karjalankoski 2, 3, 5.

⁷⁾ Kolumäkuski 1, Kloomenkoski 2, 3, Klomenkoski 5.

⁸⁾ Pätäjoki 1.

u Lovezhi
 Kovkougali
 Vatikivi
 Soumovisi
 Uksipja
 Urbala
 Kedevja
 Kounoustani

Yleusi¹⁶⁾
 Kokinkallio¹⁷⁾
 Watekiffui¹⁸⁾
 Somewesi
 Yxepæ
 Vrpelax
 Kedhewe¹⁹⁾
 Kunustayna

¹⁶⁾ Yleusse 1, Hewess 2, 3, 5.

¹⁷⁾ Kokinkalle 1, Koknikallio 3, 5, Kakinkallio 4.

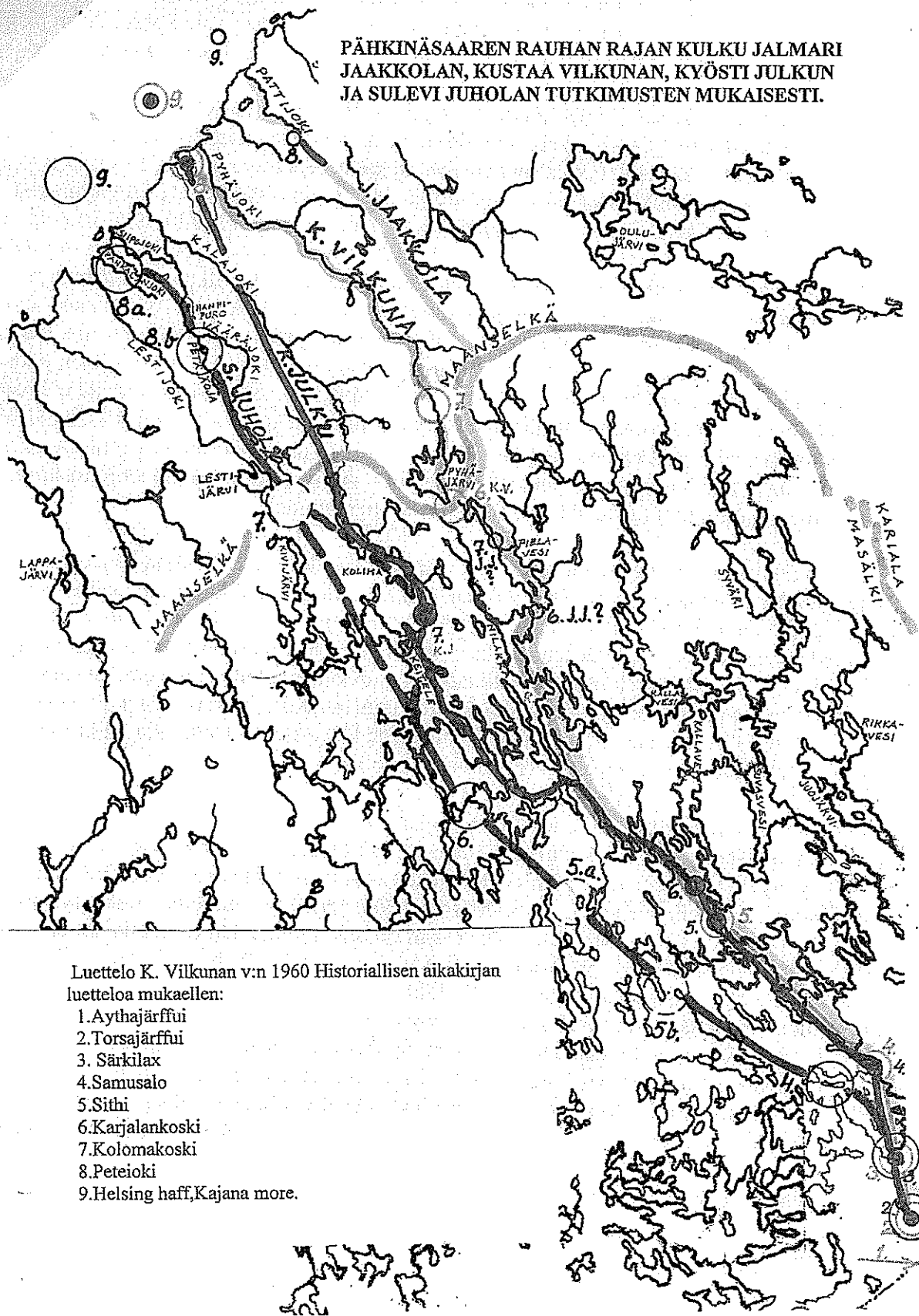
¹⁸⁾ Vatekæfue 1, Watekiffui 2, 5, Wathukiffwi 3.

¹⁹⁾ Kädewe 1, Kädewe 5.

Ohessa on rajaluettelo eri tutkijoiden laatimista Pähkinäsaaren rauhan rajakohteista.

PÄHKINÄSAAREN RAUHAN RAJAKOHTETTA				
Kohde vanhoissa luetteloissa	S. Juhola	K. Vilkkuna	J. Jaakkola	K. Julku
1. Aythajärfvi	Aitjärvi	Aitjärvi	Aitjärvi	Aitjärvi
2. Torsajärfvi	Torsajärvi	Torsajärvi	Torsajärvi	Torsajärvi
3. Särkilax	Särkilähti	Särkilähti	Särkilähti	Särkilähti
4. Samusalo Samosalo	Kesamonsaari	Talvisalo	Talvisalo	Talvisalo
5. Siithi Ziti	Siilinjärvi ? Siilinkivi ?	Siiteenselkä	Siiteenselkä	Siiteenselkä
6. Karjalankoski Carelekoski	Karenkoski (Karinkoski)	Mylykoski Koivujoki	Säviänkoski ?	Sorsakoski
7. Kolomakoski Kolumakoski	Kärnäkoski? Jääjoen koski (Jääkolu)	Pyhäjoen koski Lapinkoski ? Kupaankoski ? Aittokoski ?	Koivujoen koski	Kolumankoski (Kärnäkoski)
8. Pathajoki (latinal. latin. /ruotsal.)	Pahkalanjoki	-	Pattijoki	-
8 b. Petäjoki (ruotsal.)	Petäjäoja	Petäjäsoja	-	Petäjäsoja
9. Helsing haff Kaijnomeri	Pohjanlahti	Pohjanlahti	Pohjanlahti	Pohjanlahti

PÄHKINÄSAAREN RAUHAN RAJAN KULKU JALMARI
JAAKKOLAN, KUSTAA VILKUNAN, KYÖSTI JULKUN
JA SULEVI JUHOLAN TUTKIMUSTEN MUKAISESTI.

Luettelo K. Vilkun v:n 1960 Historiallisen aikakirjan
luetteloa mukaelleen:

1. Aythajärfui
2. Torsajärfui
3. Särkilax
4. Samusalo
5. Sithi
6. Karjalankoski
7. Kolomakoski
8. Peteioki
9. Helsing haff, Kajana more.

Kartta Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnista Jalmari Jaakkolan, Kustaa Vilkun, Kyösti Julkun ja Sulevi Juholan tutkimusten mukaisesti. Julkun linjaus katkaisee väkivaltaisesti Kalajoen keskeltä poikki, kuten kartasta ilmenee.

Pähkinäsaaren rauhan rajan kulku Siestarjoelta **Särkilahteen** on paikallistettu suhteellisen hyvin. Ensimmäinen rajakohde nyky-Suomen alueella on **Torsajärvi**. Erimielisyyttä on ollut ns. Riitamaan alueella, jossa on ollut kuitenkin rajan etenemissuunnasta poiketen vain kohtuullisen pieniä eroja, verrattuna siihen, mitä käsityseroja on rajan kulussa ollut Särkilahdesta Pohjanlahdelle olevalla alueella.

Mistä suunnasta tulisi etsiä Särkilahtea seuraavaa rajakohdetta **Samosaloo** ?

Useat tutkijat ovat edenneet Särkilahdesta pohjoisuuntaan Kyrönsalmessa olevaa Talvisalooa kohti. Monet ovat pitäneet vakavasti ehdolla seuraavaksi rajakohteeksi Savonlinnan Talvisalooa. Asiaa on perusteltu ko. rajakohdan Samosaloo (Samusalo) ja Säämingin pitäjän S-alkuisella nimellä²⁵. Semingösaloon on tullut esille sen takia, että saari mainitaan jo 1360-luvulla saarena, jonka kuningas lahjoitti. Vilkuna kuten jotkut muut tutkijat ovat pohtineet saaren arvokkuutta verrattaessa sitä Talvisaloon, joka on pieni ja viljelymahdollisuuksiltaan karu saari. Vilkuna ymmärsi hyvin, että Talvisaloo ei ollut kooltaan eikä viljelymahdollisuuksiltaan arvokas²⁶. Hän etsi syitä saaren arvolle lappalaisten verotusasiasta sillä perusteella, että Talvisalon saari oli hyvällä kulkureitillä. Perustelu tuntuu haetulta, koska sillä ei ollut suurta merkitystä Ruotsin kuninkaalle. Toinen seikka, joka ei suosi Talvisalooa rajakohteena on se, että se on erittäin hyvällä venereitillä, kuten edellä olevista venereiteistä ilmenee. On huomattavaa ahtauden tuntua siinä, että ajateltaisiin rajan kulkeneen Talvisalon länsireunaa, sillä se ei taannut sitä turvallisuutta, josta Vilkuna ja Julku ovat kirjoittaneet ja pitäneet tärkeänä²⁷. Semingösalon esittämistä rajasaareksi ei tue em. kuninkaan lahjoituskirje, sillä kirjeessä ei ole mainittu tuota yhteyttä, kuten myöhemmin mainitaan.

Erittäin huomattava seikka on, joka osoittaa sen, että raja ei kulkenut Talvisalon kautta, että venäläiset ilmoittivat linnan rakentamisen jälkeen, että linna oli rakennettu heidän puolelleen²⁸. Edellisen lisäksi aiemmat tutkijat ovat hakeneet Virtasalmea, jonka alueella on ”Ruotsin kuninkaan alamaiset hakanneet metsiä” venäläisten maalla²⁹, kuten Venäjän tsaari on 1500-luvulla valittanut. Virtasalmi sijaitsee Savonlinna-Haukivesi-Siitiinselkä linjan länsipuolella ja tuo em. lausunto osoittaa, että Savonlinna ja Haukivesi jäivät Pähkinäsaaren rauhan rajalinjan venäläisten puoleiselle alueelle. Tämä tukee selkeästi Juholan tutkimuksen mukaista käsitystä siitä, että raja kulki Pihlajavedeltä Kesamosaaren-Virtasalmen- (Pieksänmaan) linjaa.

Allekirjoittanut on, em. asiat huomioiden, etsinyt rajan sijaintia Julkun ja Vilkunan periaatteen mukaan Savonlinnan länsipuolelta, Pihlajavedeltä länteen ja luoteeseen suuntautavalta vyöhykkeeltä onkin löytynyt hyvin runsaasti sellaista nimistöä, joka tukee rajan kulkeneen ko. alueen kautta. Näin ko. rajakohde on paikallistunut KeSAMOnsaareksi erittäin suurella todennäköisyydellä. Etymologinen yhteys on aivan ilmeinen. Lisäksi saari on Savonlinnan länsipuolella, kuten useat tutkijat ovat vaatimuksen esittäneet. Se täyttää myös edellä esitetyn, ”Nöteborgsfredenissä” julkaistun, vaatimuksen, että rajan tuli jatkua luoteeseen Särkilahdesta. Näin täyttyy tuo Vilkunan ja Julkun esittämä erittäin tärkeä vaatimus veneliikenteen turvaamisesta. Julku perustelee asiaa kirjassaan seuraavasti: ”Tärkeää on nyt todeta, että viimeinen rajalinjan varsinaisista rajapisteistä sijaitsee Särkilahten – Pohjanlahden vesitien eteläpuolella. Tämä näet viittaa selvästi siihen, että karjalaiset ovat pyrkineet turvaamaan itselleen vesitien turvallisen käytön. Vilkuna otaksuu, että tähän olisi pyritty aina Aitjärvestä alkaen . . . ”³⁰. Tyydyttävän vastineen löytäminen Samosalolle on ollut vaikeaa³¹.

Huomionarvoista on em. rajan suunta Pihlajavedessä; “. . . oli ylittävän reitin . . . ja tästä NV

²⁵ J. Jaakkola; ”valtarajat”, s.217. Samo-liitteen etsintää, ”Samosalo/Sääminki, ja s.216 ”Samalahaen perekunta” ym.

²⁶ K. Vilkuna; Historiallinen aikakauskirja 1960 / Pähkinäsaaren rauhan raja kansantieteellisessä katsannossa, s.411.

²⁷ KV; Hist. aikakauskirja 1960, s.410.

²⁸ H. Kirkinen; Karjala taistelulentä, s.22. Vrt. Handligar till upplysning af Finlands häfer VIII n:o 8 s.22; n:o 6

²⁹ Säämingin historia I: 1. s. 282.

³⁰ K. Julku; Sis.s.129 ja 137.

³¹ K. Julku; Sis. s.112.

Särkilahti – Saimaan , . . .”, eli Särkilahti oli ylitettävä Nort - Vest–suunnassa (NV) eli luoteeseen ³². Tämä tulkinta suunnasta ei johda Talvisaloon vaan KE-SAMO-NSAAREEN.

On mielenkiintoista, että H. Kirkinen kirjoittaa: ”On muuten mahdollista, että Samosalon kohdalla karjalaiset ovat v. 1323 joutuneet tinkimään aikaisemmasta nautintarajastaan. On näet todettu, että laatokankarjalainen vaikutus Savon varhaisemmassa vaiheessa ulottui Rantasalmen pitäjän itä-osiin. Vaikutusalueen raja kulki Kokonselältä Säämingin länsipuolelle Pihlajalahteen . . .”³³.

Näin Kirkisen esiin tuoma, ennen v.1323 ollut karjalaisraja, tukee vahvasti Juholan esitystä, sillä Kesamonsaari jää juuri Kokonselän ja Pihlajaveden pohjukan väliin. Näin tämä liittyy edellisellä sivulla esitettyyn käsitykseen jossa tuli esille se, että rajalinjan tuli kulkea Pitkän Pihlajaveden länsipohjukan kautta kiertäen Rantasalmen ja kulkien edelleen Virtasalmen kautta.

Kesamonsaari on suuri saari, sen erottaa Muhasaaresta vain kannas. Näiden saarien yhteispituus on yli 6 kilometriä ja siellä on myös viljeltyjä maita.

Mm. Kauko Pirinen kirjoittaa, että rajasaari jaettiin³⁴. Säämingin historiankirjassa (I:1) mainitaan myös saaren jakamisesta, mutta siitä ilmenee, että kyse on Sääminginsalon lahjoituksesta, jonka kuningas Albrekt lahjoitti v.1363 tai v.1364 puolikkaan ko. alueesta ”Växjön piispalle ja piispanistuimelle”³⁵. Ko. lahjoituksella ei voi perustella sitä, että kyse oli Pähkinäsaaren rauhan rajasta, sillä samassa historiankirjassa jätetään täysin auki se, että Samosalon on yhtä kuin Sääminginsalo. Siinä mainitaan mm. ”. . .on välttämätöntä . . . tarkastella yhtä vaikeaa pulmaa eli kysymystä, missä sijaitse jo 1300-luvulla asiakirjoissa tunnettu Sääminginsalo. Visaisesta ongelmasta seuraa taas kuin itsestään toinen kysymys: Oliko 14.12.1364 ensi kerran mainittu *Semingasala* eli Sääminginsalo sama kuin kolmisenkymmentä vuotta aikaisemmin Pähkinäsaaren rauhansopimuksen yhteydessä mainittu rajapiste *Samusalo*”³⁶. Edellinen seikka selvittää sen, että ko. lahjoitus ei tue Sääminginsaloon Pähkinäsaaren rauhan rajakohteeksi, vaan maantieteellinen sijainti ja etymologinen nimiyhteys tukevat *KeSAMO*nsaarta em. rajakohteeksi Samosalon/Samusaloon.

Muhasaareissa on vanha rajamerkiksi soveltuva kehäkiviyhdistelmä, joka voisi olla rajamerkki.

Siinä olevat kivet ovat suhteellisen painavia, keskipaino on useita satoja kiloja, suurimmat lähes tuhat kiloa. Yksi kivistä on siirtynyt n. 6 metriä alkuperäiseltä paikaltaan useita vuosikymmeniä sitten. Aatto Behm kertoi olleensa ajotyössä traktorilla, harjannetta myöten, kun ajopeli vastasi kiveen ja se pyörähti useita metrejä pois alkuperäiseltä paikaltaan. Keskuskivi on erittäin epätasainen ja kulunut pinnaltaan, joten siitä ei löytynyt merkintöjä. Kiviyhdistelmä ei liity mihinkään luontaiseen kivikkoon, vaan kivet on tuotu kehään jostain lähietäisyydeltä.

Kesamonsaaren – Muhasaaren jatkona länteen on Lapinsaari, jonka länsi-luoteiskärjessä on vesirajassa hajoitettu kivikasa ja siitä n. 5 metriä saaren keskustaan ”alttarilla” oleva rajapyykkikivi, jossa on numero 11 kiven ”heikommalla” sivulla. Paremmalla sivustalla on heikosti ja epäselvästi näkyvää merkintää, jota ei voi tulkita. Pyykki on nykyisin tontinrajamerkinä, mutta on mahdollista, että kivikasa ja kivialttari liittyvät hyvin vanhaan rajan merkintään. Em. ”alttaripyykki” ja kivikasa eivät sijaitse siten kuin tyypilliset lapinröykkiöt, jotka ovat yleensä hieman korkeammalla paikalla.

³² Uppsalaverket Suomi, internet 15.8.08. Vrt. Nöteborgsfreden

³³ Heikki Kirkinen; Karjala taistelukenttänä, s.23.

³⁴ Kaukoa Pirinen, Savon historia, s.203.

³⁵ Pekka Lappalainen; Säämingin historia I:1, s.311.

³⁶ Pekka Lappalainen, Säämingin historia I:1, s. 250.

Kesamosaaren jatkeena olevan Muhasaaren vuoren huipulta on kivimuodostelma. Se on hyvin vanhaa perua ja sopisi hyvin tutkimuksen rajakohteeksi. Sitä ei voi varmuudella sanoa, sillä kivissä ei ainakaan enää nykyään voi havaita merkintöjä. Keskuskivi on hyvin kulunut pinnaltaan.

Edellä mainitut Lapinsaaren pyykki ja kivikasa, sekä Muhasaaren kivimuodostelma sijaitsevat erittäin edustavasti Juholan rajateorian mukaisella linjalla. Muhasaari on kiinni Kesamosaassa ja Lapinsaari on Muhasaaren jatkeena, saarten väliä on vain muutamia kymmeniä metrejä. Muhasaarta ei ole jaettu aiemmin, joten kivimuodostelma ei voi olla mikään nykyajan monumentti.

V.1501 tehtiin liittosopimus v:n 1493 sopimuksen³⁷ pohjalta. Sopimuksen tekijöinä olivat Tanskan ja Ruotsin kuningas Hannu sekä Iivana III. Iivana lähti siltä pohjalta, että raja käytäisiin Pähkinäsaaren rauhan ehdoilla, jolloin "Olavin linna olisi jouduttu luovuttamaan Moskovalaisille"³⁸. Tämä osoittaa, että Talvisalo lähialueineen kuului Novgorodille, karjalaiset eivät alkaneet jakamaan venereittä sellaisessa tilanteessa, jolloin Juri pystyi melko vahvasti sanelemaan yksityiskohdat rajan sijainnista (v.1323), jotka takasivat karjalaisten turvallisuuden. Sääminginsalon nimen rinnastaminen Samosaloon ei saa etymologista tukea, kuten Kirkinen toteaa³⁹. Vastaavasti Kesamosaaren nimessä on, alkuperäisen rajaluettelon juurisana, Samo puhtaana esillä.

Talvisaloa ovat useat eri tutkijat pitäneet mahdollisena Samosalon rajakohteena, vaikka sitä ei tue etymologia, eikä se myöskään ole perusteltua maantieteellisen sijainnin perusteella, sillä se sijaitsi erittäin hyvällä venereitillä, eikä näin ollen taannut sitä turvallisuutta, josta mm. Vilkuna ja Julku ovat kirjoittaneet. Talvisalon perusteiden osalta, joita Vilkuna on esittänyt, Kirkinen toteaa, että "Kustaa Vilkunan esittämiin perusteluihin voi lisätä eräitä lähdekriittisiä näkökohtia"⁴⁰.

Rajan määrittely Pihlajavedeltä luoteeseen on tapahtunut hyvin paljon veneliikennepainotteisesti. Tästä johtuen ovat useat tutkijat ikään kuin "kopioidulla" toistaneet edellisiä tutkijoita. K. Vilkuna ja K. Julku olivat kuitenkin sitä mieltä, että raja-alueita tulisi etsiä tuon venereitin lounais- ja länsipuolelta. He kuitenkin etenivät karjalaisten venereittä ja nimesivät tuolta reitiltä ne rajakohteet, viimeistä lukuun ottamatta, jotka heidän teoksistaan ilmenevät. Tuolla venereitillä, Pihlajavedeltä luoteeseen, on seuraavaa rajakohdetta etsittäessä Sithi (venäl. Ziti) vedättänyt useat tutkijat esittämään Varkauden lähellä olevaa Siitti/Siiteenselkä-kohdetta seuraavaksi kohteeksi. Nimillä on jonkin verran yhtäläisyyttä, joka kieltämättä houkuttelee Siiteenselän nimeämistä ko. rajakohteeksi.

Tulkinta ei ole kuitenkaan aivan yksiselitteinen, kun sitä verrataan alkuperäiseen rajaluettelon nimeen. Tärkeänä seikkana totean Vilkunan ja Julkun periaatteen, että rajakohteen tulisi olla venereitin lounaispuolella. Näin ollen olen päätenyt esittämään Siili-alkuista nimeä vastineeksi Sithi-nimelle. Näitä nimiä on useita tuon venereitin lounaispuolella. Mm. Virtasalmen alueella on Siilinjärvi ja Siilinkivi, sekä Pieksämäen alueella on Siili-alkuisia nimiä useita. Nämä edellä esitetyt Siili-alkuiset nimet eivät ole painavin syy, jonka perusteella olen päätenyt esittämään raja-alueen kulkemista Pieksänmaan halki. Ko. alue on nimistöltään erittäin vahvasti painottunut sellaisiin nimiin, jotka kuvaavat raja-alueen sijainneen esitetyllä tavalla. Vyöhykkeellä esiintyy useita Venäjä-alkuisia nimiä, samoin Raja-alkuisia nimiä, sekä myös Karjala-nimeä mm. Karjalankylän nimi. Erittäin mielenkiintoisia ovat ko. alueen pelkoa ja kammaa ilmaisevat nimet. Raja-alue oli aina eränkävijälle ja muulle kulkijalle sellaista aluetta, että siellä voi tulla vastaan rajan takainen asukas tai saalistaja ja tällaiset kohtaamiset eivät useinkaan ole olleet ystävällisiä tapauksia. Tällaista rajankulkijan tunnetta kuvaavat mm. Viha-alkuiset nimet ja tällä nimenomaisella

³⁷ Sopimus ei ole säilynyt, mutta sen sisällöstä voi saada selon neuvottelujen aikana käydyn kirjeenvaihdon pohjalta.

Vrt. erikoisesti Maunu Särkilahden kirjeitä FMU V4471, 4475 ja 4415. Vrt. myös Rydbergs Sverges traktater III 542. Tutkimuksista ks. Suvanto, Suomen asema, ss.141- 146; Jaakkola, Myöhäiskeskiaika II, ss.425-427.

³⁸ K. Vilkuna; Historiallinen aikakauskirja / Pähkinäsaaren rauhan raja kansantieteellisessä katsannossa, s.410.

³⁹ H. Kirkinen; Karjala taistelukenttänä, s.20.

⁴⁰ H. Kirkinen; Karjala taistelukenttänä, s.19.

välillä erityisesti Kolkko-alkuiset nimet, sillä Kyrönsalmen/Talvisalon ja Varkauden lähellä olevien vesistökaapeikkojen välinen alue oli maalla kulkevalle erämiehelle turvaton siinä mielessä, että silloin oltiin kapeahkolla rajavyöhykkeellä Haukiveden lounaispuolella, kun sitä tarkastellaan karjalaisesta perspektiivistä. Tuolla alueella on mm. Kolkonjärvi, Kolkonkoski, Kolkonpää, Kolkonjoki, mutta erikoisesti tuota ”pelottavaa” reittiä kuvaa Kolkontaipale, joka edelliseen viitaten ei muita perusteluja kaipaa.

Venäjänkarjalaiset olivat paljolti liikkuvaa kauppaa harjoittavaa väestöä ja heillä oli vakituisia kauppapaikkoja omalla alueellaan. Kirkinen kirjoittaa tällaisista ”ryssäläiskauppapaikoista”⁴¹. Nii-
tä olivat mm. Visulahti, Sairala, Rantasalmi, Juva ja Partala.

Em. Rantasalmi, Juva ja Partala osoittavat, että huomattava alue Haukiveden länsipuolta oli karjalaisaluetta ja se osoittaa, että ne alueet olivat olleet erittäin suurella todennäköisyydellä Pähkinäsaaren rauhan rajojen sisällä olevalla ”venäjänkarjalaisalueella”. Näin ollen Juholan esittämälle rajalle on useitakin alueellisia todisteita rajakohteiden ja rajan sijainnista ”kielivän” nimistön ja muiden löydösten lisäksi. Tällaisia ovat mm. vanhat rajakivet, kulkutiet, taistelupaikat, mahdolliset linoituspaikat yms.

Sithin sijoittaminen Siitiinselkään rikkoo vakavasti sitä Vilkun ja Julkun mainitsemaa turvallisuustekijää rajan sijainnin suhteen, sillä se sijaitsee tuolla tärkeällä venereitillä, josta he teoksissaan mainitsevat, kuten edellä mainittiin. Alueen nimistössä ei myöskään ole juuri mitään rajan kulusta kertovia nimiä. Varkauden eteläpuolella olevat Karjala-nimet tukevat Juholan tutkimuksen mukais-
ta esitystä karjalaisalueella. Pieksämäen etelä- ja kaakkoispuolella sekä myös luoteispuolella on useita Karjala-nimiä, jotka soveltuvat erittäin hyvin allekirjoittaneen tutkimuslinjaan. Siellä on myös nimellään paljon kertova Rajaportti ja muita Raja-alkuisia nimiä, sekä **erittäin runsaasti muuta vanhasta rajasta kertovaa nimistöä**. K. Pirinen mainitsee, että joissakin hämäläismurteissa on Siili-sanasta käytetty genetiivimuotoa ”Siitiin”⁴², näin ollen ko. nimet ovat etymologisesti rinnastettavissa Siiteenselän nimeen, joka on vain väännös Sithi-nimestä.

Yleinen käsitys on, että venäläiset kävivät yksipuolisesti merkitsemässä Pähkinäsaaren rauhan rajaa v:n 1500 syksyllä. On ilmeistä että ns. rajaväärennösten takia raja oli vuoteen 1415 mennessä, muutamassa vuosikymmenessä, siirtynyt koillisuuntaan ja noudatti Torsajärvi-Puruvesi- Orivesi-Ohtaansalmi linjaa. Tämän kuvan antaa selkeästi ns. A-rajaluettelo (1383?)⁴³. Ko. raja kiersi em. linjaa erittäin suurella todennäköisyydellä loppuosuudella vielä alkuperäiselle Pähkinäsaaren rauhan rajalle, johon se yhtyi Pihtiputaan Alvajärven tienoilla.

Pieksänmaan alueella on erittäin runsaasti rajaan viittaavaa nimistöä. Kesamonsaaren ja Naara-
järven Siilinjärven välillä **on rajan sijaintiin viittaavia nimiä yli 50**, Talvisalon ja Siitiinselän vä-
lillä (Julku/Vilkuna teor.) on vain muutama nimi. Ko. välillä ei esiinny Raja-nimiä ja Venäjään
liittyviä nimiä lienee vain Siiteenselän eteläpuolella, järven länsirannalla, oleva Ryssänvuori.

Pieksänmaan alue on nimistöltään risteysaluetta, sillä alueen kautta kulki myös v.1415⁴⁴ Turun
maaoikeuden päätöksellä viety Häme – Savo heimoraja. Ko. rajan kulun paljastaa myös Pieksän-
maalta etelään johtavalla alueella oleva raja-alueesta kielivä nimistö.

Karjalankoski oli rajaluettelon seuraava kohde. Sen sijoittaminen Suomen kartalle on tuottanut erittäin suuria vaikeuksia. Nilsiässä on täysi nimivastine, mutta se sijaitsee Pähkinäsaaren rauhan rajan reitiltä niin paljon sivussa, että yleisesti ottaen ei ole sellaista käsitystä, että se olisi paljon

⁴¹ H. Kirkinen; Karjala idän ja lännen välissä; s.120. Lain: VA Savonlinnan läänin voudintilit (1550-1559).

⁴² Kauko Pirinen, Savon historia

⁴³ Jarl Gallen: Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns I. Bilaga A. Råmärken mellan Ryssland och Sverige (omkr. 1400).

⁴⁴ SHD I, s.130.

etsitty rajakohde. Julku on esittänyt Karjalankoskeksi vain vähän Varkaudesta pohjoiseen olevaa Sorsakoskea⁴⁵. Siinä tulee vakavaksi esteeksi em. veneliikenneväylällä sijainti, joka ei täytä Vilkun ja Julkun omaa käsitystä venereitin turvallisuusasiassa, eikä sillä ole etymologista yhteyttä. Vilkuna on esittänyt Karjalankoskeksi Pielavedestä luoteeseen Koivujärveen laskevaa Myllykoskeä. Sitä rasittaa myös hänen oma käsityksensä karjalaisten venereitin turvaamisesta, sillä hän korosti ko. asiaa, joka ei missään tapauksessa salli, että raja kulki keskellä ”tietä”.

J. Jaakkola pitää Karjalankoskena Nilakan ja Pielaveden välistä Säviänkoskeä⁴⁶ sen merkittävän sijainnin perusteella. Se sijaitsee myös erittäin tärkeällä venereitillä ja oli varmaa, että karjalaiset ”venekansana” eivät hyväksyneet kapean väylän jakamista. K. Julkun mukaan Karjalankoski eikä Kolimankoski sijainneet Pielaveden linjalla⁴⁷, mainiten, että ”rajalinja ei kulkenut siellä”. Vilkunan, Julkun, Jaakkolan esittämällä ”Karjalankoskilla” ei ole etymologista tukea alkuperäiseen rajakohteen nimeen verrattuna.

Nilsin Karjalankoski ei tulle kysymykseen etsittynä rajakohteen sijaintinsa puolesta, eikä myös siksi, että kosken vanha nimi on Kirilinkoski ja näin ollen sen nykyinen nimi Karjalankoski on todennäköisesti ruotsalaisten tekemä väärennös, sillä se nimi esiintyy nimenomaan ensin ruotsalaisissa lähteissä⁴⁸. Nimenomaan tämä seikka osoittaa sen, että v. 1323 rajakohteen Karjalankoski on huomattavasti lounaaseen Nilsin Karjalankoskesta, sillä ruotsalaiset eivät olleet rajan siirrossa pikkutarkkoja niuhottajia, vaan tekivät laajoja siirtoja.

Siitiinselän - Sorsakosken – Kuvansin – Suonenjoen jaksolla (mm. Julkun, Vilkunan, Jaakkolan ja Koskisen esittämä teoria) ei ole rajaan viittaavaa nimistöä juuri ollenkaan. Sorsakosken lähellä on Rajakumpu ja Rajasuot, jotka ovat kunnanrajan tuntumassa. Suonenjoen eteläpuolella Suontieninselän itärannalla Ryssänkallio. Suonenjoen eteläpuolella ovat Rajaharju ja Rajakorpi ovat sellaisella alueella, että ne voivat viitata eri rajateorioihin, kuten v.1415Häme- Savo heimorajaan, Vilkun ja Julkun teorian mukaiseen Pähkinäsaaren rauhan rajaan tai muuhun rajaan. Em. Ryssänkallio ja Siiteinselän eteläpuolella oleva Ryssänvuori voivat olla venäläisten vartiopaikkoja tärkeän veneliikenneväylän varrella, joten ne silloin tukevat paremmin Juholan kuin Julkun ja Vilkunan teoriaa. Juholan esittämällä rajaosalla, KESAMONSAARI-SIILINJÄRVI (Pieksänmaa), esiintyy mm. seuraavia rajankulkuun viittaavia kohteita: Vaarasuo, Liurajasti, Rajastinpää, Rajalehto, Pilkkämäki, Riitakangas, Ristilä, Rauhala, Rajalampi, Rajanotko, Pyhäjärvi, Karjalansaari, Rajakorpi, Kolkonpää, Kolkonjärvi, Kolkontaipale, Kolkonkoski, Taipale, Rajala, Rankassovirta, Surmahonsuu, Rajapelto, Rajajoki, Kärjäsaari, Viholanniemi, Rajala, Surmanmäki, Viholansyrjä, Ristikangas, Rauhanniemi, Venäjänmäki, Venäjänniemi, Rajakangas, Ristiharju, Karjala, Rajasuo, Pyhitynsuo, Karjalankylä, Rajaportti, ja Venäläisenkangas.

SIILINJÄRVI – KARENKOSKI (nyk. Karinkoski) välillä on Juholan esittämällä raja-alueella rajankulkuun viittaavaa nimistöä mm. seuraavasti: Taipaleenkangas, Karjala, Rajala, Kirkkosurnui, Surnuijoki, Pohjoissurnui, Rajala, Rajasuo, Riitala, Rajavuori, Rajasuo, Taipale, Rajala, Rajalahti, Rajala, Rajavuori, Rajaniemi, Rajavuori, Karjalanmäki, Rajaniemi, Rajala, Venäjänlampi, Rajalanvuori, Rajasaari, Venäjänpuro, Riitakangas, Riitalampi, Riitasuo, Rajalahti ja Venäläissaari. Suonenjoen- Niiniveden- Pohjois- Konneveden alueella, jonka kautta Julku esitti Pähkinäsaaren rauhan rajan kulkeneen, ei rajaa kuvaavaa nimistöä juuri esiinny, Vaajasalmen lähellä ovat Rajasaaret ovat luettava pikemminkin Vaajasalmen kautta kulkeneeseen Häme- Savo heimorajan johdosta syntyneeseen nimistöön. Pohjois-Konneveden jälkeen Julku on edennyt teoriassaan Lavianselälle ja Keiteleelle, jolloin hän oli samoilla alueilla Juholan kanssa, joten niitä ei tarvitse vertailla keskenään. Siellä sitten onkin runsaasti rajanimistöä, kuten myös Julku on todennut.

⁴⁵ K. Julku; Sis. s.148.

⁴⁶ J.Jaakkola; ”valtarajat”, s.221.

⁴⁷ K Julku; Sis. s.136.

⁴⁸ H. Kirkinen; Karjalan kansan historia, s.120.

Nimilöydösten perusteella raja-alue painottuu erittäin vahvasti allekirjoittaneen esittämälle alueelle, sen lisäksi merkittävät rajakohteisiin sopivat nimet ja arkeologiset löydökset tukevat tätä kannanottoa hyvin vahvasti.

Karjalankoskena S. Juhola pitää **Karinkoskea**, joka on Konneveden laskukosken keskimmäinen osa. Nykyisin siinä ei ole juuri pudotusta, mutta se on ollut koskijakson merkittävin koski keskiajalla. Se ilmenee seuraavasta vanhasta kartasta, jossa se on ollut luonnollisessa tilassa. Karinkoskea edeltävä nimi koskella on ollut **Karrinkoski** ja sitä edeltävä nimi **KARENKOSKI** vrt. **KARE-(LE?)-NKOSKI**.

On mahdollista, että nimimuoto Karelenkoski on kansan suussa taipunut lyhyempään kaksitavuiseen muotoon Karenkoski, tai peräti, että se on ruotsalaisten tahallisesti tekemä väärennös, koska he pyrkivät hävittämään rajan kulkua osoittavat todisteet. Em. Karenkosken nimellä on välitön etymologinen yhteys alkuperäiseen Karjalankosken nimeen.

Naarajärven (Siilinjärvi) ja Karenkosken välillä on **yli 40 raja-alueeseen viittaavaa nimeä**, kuten edellä on lueteltu. Idempänä Siitinselkä Suonenjoki –Vesanto alueella (Vilkuna/Julku/Jaakkola) vastaavaa nimistöä ei esiinny juuri lainkaan.

Karjalankosken jälkeinen rajakohde oli **Kolomakuski (Kolumakoski)**. Vilkuna, Koskinen ja Jaakkola ovat esittäneet Sithin jälkeisen raja-alueen kulkevaksi Suonenjoen jälkeen Rasvangin – Nilakan - Pielaveden venereittiä. Ko. tapa esittää raja kulkemaan venereittiä, ei tue heidän tärkeänä pitämäänsä periaatetta, että karjalaisten venereitillä olisi turvavyöhyke⁴⁹. Pääraja ei voinut olla parhailta venekulun väylillä, vaan niiden ulkopuolella.

Viitteet, että raja olisi kulkenut Rasvangin kautta, ovat käsitykseni mukaan väärin tulkittuja. Venäjän raja, rydze grentzenn, sijaitsi 17 mil eli 17 vanhaa penikulmaa Rasvangista luoteeseen, (vester nor upp) eli n.102 km⁵⁰. Matka ei soveltunut Savonlinnaan, jonne on n.26 penikulmaa, vaan Juholan tutkimuksen mukaiseen "Maanselän" rajan rajakohtaan Muurasjärven lähelle, jossa se yhtyi Venäjän rajaan, joka siihen kohtaan kiersi Pohjois-Savon ja Rillankiven kautta. Rasvanki oli Savonlinnan linnaläänissä ja sieltä suunnasta "north-west"-suuntaan Rasvangin kautta Venäjän rajalle oli 17 penikulmaa.

Jaakkola esittää Kolumakoskeksi Koivujoen koskea⁵¹ ja Vilkuna vastaavasti samaa vesireittiä luoteeseen jotain Pyhäjoen koskista, kuten Lapinkoskea, Kupaankoskea tai Aittokoskea.

Pyhäjoen varresta puuttuvat lähes kokonaan sellaiset nimet, joilla voidaan perustella sitä, että kyseisellä alueella olisi kulkenut vanha raja. Vilkunan esittämät nimivastineet eivät myöskään anna tukea sille käsitykselle, että ne edustaisivat rajaluettelossa mainittuja nimiä.

Julku piti Sorsakoskea⁵² mahdollisena Karjalankoskena, kuten jo edellä todettiin. Raja-alueen hän on esittänyt sen jälkeenkin venereitille, eli Suonenjoen - Kerkonkosken kautta Keiteleelle, jonne häntä "veti" Viitasaaren alueen runsas raja-alueenimistö. Hän totesi, että "Viitasaaren alueella on runsaasti raja-alueeseen viittaavaa nimistöä, joka idempänä Vesannon alueella puuttuu tyystin". Kolimajärven laskukosken Kärnänkosken hän on esittänyt Kolumakoskeksi. Hän on löytänyt vanhoista asiakirjoista koskelle nimen Kolumankoski. Tämä on etymologisesti erittäin hyvin perusteltu nimi. Kohde rikkoo kuitenkin venereittiä, joka sotii tässäkin tapauksessa Vilkunan ja hänen omaa käsitystään vastaan. On huomioitavaa, että Jaakkola pitää mahdottomana sitä, että Julkun esittämä Kärnänkoski olisi Pähkinäsaaren rauhan rajan etsitty Kolumankoski⁵³.

Kolumakoski-nimi on muodostunut "kolumaassa" eli louhikkoisessa maastossa olevan kosken nimestä. Tämän on todennut myös K. Julku kirjassaan "Suomen itärajan synty".

⁴⁹ K. Julku; Sis. s.135; vrt. s.129 ja 137.

⁵⁰ K. Julku, Sis. s.209. Vrt. J. Jaakkola "valtarajat" s.220-.

⁵¹ J. Jaakkola; "valtarajat", s.223.

⁵² K. Julku; Sis. s.148.

⁵³ J. Jaakkola. "valtarajat", s. 221, 222.

Konnevesi - Keitele suunnalla on runsaasti raja-alueeseen liittyvää nimestöä. Tämä seikka tukee vahvasti S. Juholan esittämää Pähkinäsaaren rauhan rajan kulkua ko. alueen kautta. Karenkosken ja Jääkolun välillä on n. 90 raja-alueeseen viittaavaa nimeä. Yksistään Keiteleen Pyhänsalosta Alvajärven puoliväliin käsittävällä alueella on 35 Raja-alkuista nimeä! Sellaista tuskin löytyy mistään muualta Suomesta. Mahdollista on, että Julkun esittämä Kolumankoski voisi olla etsitty rajakohde. On kuitenkin huomioitava se seikka, että vahva rajanimistö viittaa lännenpään reittiin Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnille. Tätä tukee vahvasti myös Julkun oma lausunto ko. asiassa. Hän nimittäin totesi, että ”Kolima vesistöalueineen olisi voinut kuulua karjalaisvallan piiriin”⁵⁴, hän lisäsi, että Viitasaaren alueella on raja-alueeseen viittaavaa nimestöä runsaasti. Tämä ja aiemmat kannanotot osoittavat, että Julku oli käsityksiltään alueellisesti samaa mieltä Juholan kanssa Pähkinäsaaren rauhan rajan loppuosuuden sijainnista. Julkulla oli Koliman vesistöalueesta sellainen tuntemus, että hän voi tehdä edellä mainitun toteamuksen, niin silti hän tavallaan lopetti maastotutkimuksen tällä mielenkiintoisella linjalla Muurasjärveen/Maanselkään. Julku ei jatkanut tätä aluetta vaan veti enempiä aluetta tutkimatta (?) yhdyslinjan Muurasjärvestä, Vilkun teorian päätepisteeseen Petäjäsojaan, Pyhäjoen Yppärissä olevaan kohteeseen. Tällä linjauksella hän katkaisi Kalajoen keskeltä poikki⁵⁵.

Kyösti Julku ei tutkinut omaa ”linjaustaan” Keitele – Kolima – Alvajärvi – Muurasjärvi suunnalla loppuun saakka, vaan kun hän veti yhdysviivan Muurasjärven ja Petäjäsojan välille, (kuten edellä todettiin) hän tavallaan päätti tuon ”linjauksen” loppuetapin ilman maastotutkimusta ja siirtyi tutki- maan Pyhäjoen suuntaa, jota Vilku on esittänyt Pähkinäsaaren rauhan rajaksi. Julku puolusti myös sitä suuntaa em. rajan suuntana. Tällä tavoin Julkun käsitys Pähkinäsaaren rauhan rajan kulu- lusta, sen loppuosuudella, sai kaksi tulkintaa, eli hänen oman teorian ja Vilkun teorian, jota hän vakavasti on kirjassaan puolustanut. Julku totesi Pähkinäsaaren rauhan rajan loppuosuudesta, että ”sitä tuskin koskaan tullaan kiistattomasti selvittämään”.

Viitasaaren puolella oleva runsas raja-alueita kuvaava nimestö jatkuu Ylä-Keiteleeltä pohjois- luoteeseen Alvajärven länsipuolta, jonka seikan myös Julku oli havainnut. Kyseisellä suunnalla mahdollinen ”Kolimakosken” kohde voisi olla Keihärinkoski, sillä se sijaitsee sillä vyöhykkeellä, jossa on runsaasti raja-alueeseen viittaavaa nimestöä. Ko. suunnalla on lähellä Maanselkä, joka olisi hyvin luonnollinen rajakohde paikka, siellä onkin erittäin mielenkiintoinen Jääkolu.

Jääkolu muodostaa nimensä ja vanhojen pyykkien johdosta alueesta erittäin mielenkiintoisen koh- teen etsitylle Kolumakoskelle. Jääjoen alue on ”kolumaana” vailla vertaa, sillä alue on harvinaisen louhikkoinen. Jääkolun alue on todennäköisesti aivan ylivoimaisen selkeä ”kolumaa” Pihlajaveden ja Perämeren välisellä alueella.

Jääjoki kulkee latvaosiltaan ihan tällaisen ”kolumaan” keskellä, siitä erityisesti Nuorajärven las- kuojan alkutaival, Jääjoen kolu, on kirjaimellinen ”kolukoski”, joka kulkee avolouhikon sisällä ole- vana piilokoskena n. 300 metrin matkan. Tuossa ”piilokoskessa” puron solina kuuluu useasta kohdasta, vaikka vettä ei ole näkyvissä ollenkaan. Tällainen erikoisuus on varmasti ollut tiedossa keskiajan erämiehillä, sillä tuskin vastaavaa löytyy muualta.

Kyseistä ”koskea” puoltaa etsittynä rajakohdeena moni seikka mm. että se sijaitsee etsityllä raja- vyöhykealueella sekä, että se on kirjaimellisesti ”kolumaankoski” mitä aidoimmassa mielessä. Ko. alue on laajasti ”kolumaata” eli louhikkomaata kyseisen kosken lisäksi. Lisäksi se on Maanse- lällä, joka seikka on hyvin merkittävä. Se sijaitsee myös ko. rajalinjaan nähden hyvin painotetussa kohdassa, kuten kartasta ilmenee.

Ennen metsäojituksia on alueella ollut vettä runsaammin kuin nykyään. Silloin on ko. ”piilokokos- ken” ääni varmaan ollut erikoisen mieleenpainuva kokemus tuolta alueelta. Varsinkin sellaisen tal- ven jälkeen, jolloin tuo ”piilokoski” on alkutalven lumettomuuden takia jäänyt pohjaa myöten ja kevään tullessa tulva on nostanut vettä, joka on aiheuttanut koskeen suuremman virtaaman ja myös suuremman putouksen, sillä silloin solina, jopa kohina on ollut erikoista erämaan ”laulua”.

⁵⁴ K. Julku; Sis. s.150.

⁵⁵ K. Julku. Sis. s.144, kartta; kartalta on jätetty Kalajoki kokonaan pois, se jää ko. rajalinjan alle.

Nuorasan laskuoja ”kolumaankoski” täyttää sijainnillaan ja ominaisuuksillaan ko. rajakohteelle asetettavat vaatimukset ja myös sen seikan, jota Julku piti hyvin mahdollisena, että se sijaitsee Koli-
man vesistöalueen länsipuolella, ”Kolima vesistöalueineen olisi voinut kuulua karjalaisvallan
piiriin”⁵⁶ (vrt. Nissilän kannanotto myöhemmin).

Edellä kerrotun Nuorasan laskukosken, ”kolumaankosken”, alapuolella muutaman sadan metrin
päässä Jääjoen varressa on hyvin vanha pyykkikivi. Se toimii nykyisin lääninrajapyykkinä. Kivessä
on Ruotsin kruunu ja sen alapuolella numerot 359. Vaikuttaa että numerot ovat myöhemmin tehtyjä,
sillä ne eivät ole sivustalla niin painotetusti, kuin on kruunumerkintä. Kiven kärjessä on kirjaimet
A ja D. A-kirjain on hieman rapautunut eroosion vaikutuksesta, mutta on selvästi havaittavissa.
D-kirjain on selkeä, siinä on suoralla sivustalla hyvin pienet koristeväkäset (?) ja ellei se olisi A-
kirjaimen rinnalla, niin sen voisi tulkita myös kruunuksi. Em. kirjain- ja numeroyhdistelmä on tuo-
nut mieleen asiayhteyden perusteella vuoden 1359 tapahtumat Ruotsi- Suomessa. Tuona vuonna
nimittäin E. Dotsem tuli Turun linnan päälliköksi kuningas Albrektin nimittämänä. Dotsem oli ku-
ninkaan luottohenkilö ja tuolloin olivat sekä Häme, että Pohjanmaa alistettu Turun linnapäällikön
alaisuuteen. Ko. pyykkikivi sijaitsee juuri Dotsemin hallitseman alueen pohjoisrajalla, joten asia-
yhteyksiä tulee päällekkäin tällä tavoin useita. Em. lisäksi on läheisillä ko. rajan pyykeillä myös
D-kirjaimet, jotka osoittavat, että D-kirjaimella ei ole satunnainen yhden kohteen käyttö⁵⁷.

Edellä kerrottuun johtopäätökseen liittyy kuitenkin sellainen ongelma, että arabialaisia numeroita
alettiin tällä alueella käyttää vasta 1500-luvun alkupuolelta lähtien. Numerosarja 359 on kuitenkin
havaittavasti tehty myöhemmin kuin A-D-kirjainyhdistelmä, joten perustellulle selitykselle jää
sijaa. On nimittäin mahdollista, että numerosarja, joka edustaa todennäköisesti vuosilukua 1359, on
tehty yli sata vuotta tapahtuman jälkeen, sillä tuo aika on vain noin kolmen sukupolven pituinen,
joten ko. tapahtuma ei ollut vielä silloin kokonaan unohtunut. Tällä tavoin pyykin merkinnöille on
olemassa johdonmukainen selitys. On myös mahdollista, että mukana olisi ollut ”idän” taitajia, sil-
lä he olivat edellä siinä asiassa. Tämä päätelmä sen takia, sillä on mahdollista, että toimituksella
olisi voinut olla kansainvälistä merkitystä, jos rajankäynti olisi ollut Ruotsin ja Novgorodin välinen.

Jääkolun pyykin merkintöihin liittyy ihmeellisesti toinen tapahtuma, joka voidaan asettaa selitykse-
nä edellisen rinnalle. Tällöin sille tulee valtakunnanrajan merkitys, sillä v.1359 alkoi Venäjää hallita
ruhtinas Dimitri ja kirjainyhdistelmä A ja D voisi tällöin edustaa kuningas Albrektia ja ruhtinas
Dimitriä, jotka hallitsivat aluetta Pähkinäsaaren rauhan rajan eri puolilla. Tämä on, historiallinen
tausta huomioiden, erittäin todennäköistä, että pyykki edustaa Ruotsin itärajaa, sillä tällä vanhalla
linnaläänin rajalla olevissa muissa pyykeissä ei ole D-kirjaimen rinnalla A-kirjainta.

Ko. asiaan liittyy myös edellä kerrotun sopivan ajankohdan ja nimien lisäksi se, että ollaan juuri
Pähkinäsaaren rauhan rajan alueella Juholan tutkimuksen mukaisesti ja ollaan myös Maanselällä,
sillä havaittavasti rajakohteet ovat usein juuri vedenjakajilla eli maanselillä. Lisäksi ollaan myös
”kolumaalla” sen nimen kirjaimellisessa merkityksessä ja tältä kolumaalta on löytynyt kirjaimel-
linen ”kolumaankoski”, eli Nuorasan piilojokena alkava 300 metriä pitkä maanalainen koski, josta
edellä on mainittu.

Mielenkiintoinen asia, joka liittyy Kolimankosken sijainnin määrittämiseen, on mainittu mm. Jul-
kun kirjassa ”Suomen itärajan synty” ; ”. . . jo 1500-luvulta on . . . lähdetieto, joka mahdollisesti
voidaan liittää Kolimankoskeen. Eräluettelossa mainitaan näet muuan eräsija nimeltään ”, ” Kolin-
vesij Koskijpä i Murierrfui . . . ” ”. Nissilä arvelee, että elliptinen lyhentymä Koskijpä tarkoittaisi
juuri Kolimankoskea”⁵⁸.

⁵⁶ K. Julku. Sis. s. 150.

⁵⁷ J. Jaakkola. Suomen sydänkeskiaika, s.315.

⁵⁸ K. Julku; Sis. s.139-140.

Edellä oleva Nissilän kannanotto sopisi täsmälleen Juholan esittämän Kolimakosken sijainnin perusteluksi, sillä ko. eräsija on todennäköisesti sijainnut Jääkolun alueella Maanselällä. Ko. kohta on vähän Muurasjärven, eli Murierffuin, länsipuolella.

Jalmari Jaakkola ei pidä Julkun esittämää Kärnänkoskea, jonka Julku määrittelee Kolimankoskeksi, ollenkaan soveltuvana Pähkinäsaaren rauhan rajaluettelon Kolumakoskeksi. Hän kommentoi kirjasaan ”valtarajat” asiaa seuraavasti; ”. . . tämän selityksen perusteella myöskin sekä itse vesistöraja että sen suunta särkyä. Ja itse asiassa on kysymyksessä olevan kosken nimi vaikeudetta selitettävissä tekemättä maantieteelliselle tosiasialle vähintäkään väkivaltaa”⁵⁹.

Jaakkolan edellä mainitsema, Julkun käyttämä, vesistölinja tosiaan ”särkyä” tavalla, jota Julku on käyttänyt. Julku on siirtynyt Alvajärveltä ja Muurasjärveltä Pyhäjoen vesistölinjalle Pohjanmaalle, johon johtaa sisämaasta Pielaveden ja Koivujärven kautta kulkeva vesistölinja. Alvajärven-Muurasjärven vesistölinja johtaa Kalajoen ja/tai Vähä-Kannusjoen eli Vääräjoen-Siiponjoen vesistölinjalle. Edellä on todettu tuo Julkun ”kirurginen” toimenpide, jolla hän katkaisi Kalajoen keskeltä poikki.

Jääkolun pyykkikiven sijainti on hyvin mielenkiintoinen toisessakin mielessä, sillä vaikuttaa siltä, että n.13 km etäisyydellä pohjoissuuntaan rajalla olevan Kirveskiven ja ko. Jääkolun pyykin välille, alkuperäisestä rajasta poiketen, on muodostettu kaksi rajan taitepyykkiä. Nykyisellä rajalla on ko. välillä ns. ”Äkkinäisen” pyykki, jolla ei nykyisen rajan kannalta ole mitään merkitystä, sillä se on suoralla osuudella. Asian tekee mielenkiintoiseksi se seikka, että tuo Äkkinäisen pyykkikivi on myös oletetulla vanhalla suoralla rajalla Kirveskiven ja Jääkolun pyykin välillä. Vaikuttaa että Muurasjärven kylän kohdalla olisi ollut rajan tarkistus siten, että Muurasjärven kylään olisi harjun kohdalla lisätty aluetta leveimmillään n. 1km. Vastaavasti siitä etelään on tehty taite, jolla on korvattu tuo lisämaa siten, että sen jälkeenkin kaikki kolme em. vanhaa pyykkikiveä ovat edelleen jääneet rajakiviksi, kuitenkin niin, että Äkkinäisen pyykille ei ole jäänyt ”virkaa”. Äkkinäisen pyykin merkinnät ovat rapautuneet hyvin paljon, joten niiden tulkinta on ollut vaikeaa. Ne ovat kuitenkin havaittavasti hyvin vanhoja ja koska kivi on Maanselällä, niin on ilmeistä, että niillä saattaa olla merkitystä suhteessa hyvin vanhoihin rajoihin.

Jääkolun pyykistä n.5 km länteen, juuri tarkasti luonnollisella Maanselällä, on eräs mielenkiintoinen pyykki, jolle ei ole löytynyt selitystä jakotoimituksista, eikä se ole millään tunnetulla vanhalla rajalla. Pyykki on huolellisesti tehty ns. alttaripyykki ja siinä on numerosarja 336. Numerot ovat enää hyvin heikosti näkyvissä ja ovat aivan ilmeisesti hyvin vanhoja. Eroosio on ilman ja sään vaihteluiden takia kuluttanut merkit melkein näkymättömäksi. Pyykkikivi soveltuisi sijaintinsa puolesta Pähkinäsaaren rauhan rajan linjalle allekirjoittaneen tutkimuksen mukaan.

⁵⁹ K. Julku; Sis. s.141. Vrt. J. Jaakkola; ”valtarajat” s.222.

Kolumakosken jälkeinen rajakohde oli ruotsalaisessa rajaluettelossa **Petäjoki**. Latinalaisessa ja latinalais-ruotsalaisessa luettelossa vastaavasti viimeinen kohde ennen merta oli **Pathajoki**.

Edellä mainittujen jokien oikeellisuudesta ko. rajakohteena on käyty kiistaa pitkään. On ollut kannottoja mm. rajaluettelon sinetöinnistä tai sinetittä jäämisestä. Asiasta ei kuitenkaan Pähkinäsaaren rauhan jälkeisenä aikana ollut suurta kohua, jonka syy selviää tekstistä myöhemmin.

Tuolloista itärajaa on pitkälti etsitty etymologisin perustein, sillä varmoja kiveen tai kallioon tehtyjä merkintöjä on hyvin niukalti. Myöhemmin, Täyssinän rauhan yhteydessä, tehtiin kyseisiä merkintöjä yleisesti. Pähkinäsaaren rauhan perusteella ei rauhanteon aikana tietävästi tehty merkintöjä maastoon, ja se seikka tekee rajatutkimuksesta vielä haastavamman. Yleisen käsityksen mukaan ensimmäiset merkinnät rajalle tehtiin v. 1500 syksyllä. Julku kirjoittaa, että suomalaiset ja ruotsalaiset hävittivät venäläisten tekemät merkinnät. Hän mainitsee lisäksi, että ei ole tarkemmin selvillä mitä linjaa venäläiset tässä vaiheessa pitivät oikeana Pähkinäsaaren rauhan rajalinjana⁶⁰.

Vilkuna mainitsee kirjoituksessaan ”Pähkinäsaaren rauhan raja”, seuraavaa: ”Tällöin (1500) venäläiset asettivat Savon rajamerkkejä niin, että uusi linna (nya slottiid) jäi Venäjän puolelle”⁶¹. (Edvard Grönblad, nya källor till Finlands medeltidshistoria I, Köpenhamn 1857. s.118.).

Käytettävissä olevan tiedon mukaan ruotsalaiset kävivät samana syksynä hävittämässä niitä merkintöjä, joita venäläiset olivat tehneet.

Pähkinäsaaren rauhanrajan mielenkiintoisin etappi on ollut ko. rajan päätekohtaan mereen päättyvä jakso. On siksi luonnollista, että luetteloissa mainittua päätejokea on etsitty suurella mielenkiinnolla. Tuosta työstä on tullut poikkeuksellisen vaikea, ei yksin rajamerkintöjen puuttumisen takia, vaan siksi, että etsitylle päätejoelle on kaksi erilaista nimeä. Latinalaisesta, latinalais-ruotsalaisesta ja venäläisestä luettelosta ilmenevän viimeisen kohteen nimessä on ero pelkän ruotsalaisen nimen kirjoitusmuotoon verrattuna. Noiden nimieroavuuksien vuoksi on ollut kiistaa, että onko nimimuot Petäjoki vai Pathajoki kirjoitusmuoto oikea. Pohjanlahden Perämeren rannikolla on etsitty em. nimivihjeiden perusteella ”rajajokea”. Pääsääntöisesti tuossa etsinnässä lienee käytetty nykyisiä ja vanhoja karttoja. Kaikki joet on ”seulottu” varmaan moneen kertaan.

On oletettu yleisesti, että em. joet ovat mereen laskevia jokia. S. Juhola on laajentanut tuota käsitystä, sillä Petäjoesta ei ole vahvoja perusteita, että se olisi mereen laskeva joki.

Tällä tavoin allekirjoittanut on päätenyt Petäjoen paikallistamiseen Sievissä Vääräjokeen laskevaan Petäjäjoaan. Petäjäjoja sijaitsee hyvin keskeisesti sillä linjalla, joka johtaa em. nimivihjeiden perusteella etelässä Maanselälle ja pohjoisessa edelleen Pahkalanjoelle, josta on jo edellä mainittu.

Petäjoen olemassaolosta rajajokena on yritetty vähätellä, jopa kiistää sen vaikutus rajakohteena, on voimakkaasti puolustettu Pathajoen asemaa. Joen nimi on kuitenkin kytketty monessa yhteydessä itärajaa koskeviin asioihin. Vielä Täyssinän rauhanteon yhteydessä venäläiset ovat tunnustaneet Petäjoen liittyneen heidän ja ruotsalaisten rajaan. Kyseinen kannotto ilmenee Jaakkolan kirjasta; ”Täyssinän rauhanteon johdosta pidetyssä rajan tarkistuksessa, . . . hyväksyivät (venäläiset) ruotsalaisen käsityksen Petäjoesta”⁶². Petäjoen nimen ottaminen rajaluetteloon on mahdollisesti tehty myöhemmin, niin kuin H. Kirkinen toteaa. Hän mainitsee, että Erik Fleming käski (1500-luv) etsimään v1323 rajajoen vastineeksi Petäjokea Savosta.

Maanselän ja meren väliltä on löytynyt useita vanhoja rajakiviä, joita ei voi selittää millään aiemmin tunnetulla rajalla. Sellaisia ovat Raution Vihanninharjulta paikallistettu Kukkarokivi, joka on joutunut kokemaan kovia ruotsalaisten käsissä, sillä siitä on poistettu pintaa useita m². Kukkarokiven läheltä on löytynyt pyykkikivi, jossa on mm. vuosiluku 1551, siitä vielä lisää toisaalla.

⁶⁰ K. Julku; Sis. s.238 - 239.

⁶¹ Historiallinen aikakauskirja 1960, K. Vilkuna; Pähkinäsaaren rauhan raja . . ., s.414.

⁶² J. Jaakkola; ”valtarajat”, s. 223.

Kukonkylän ja Eskolan väliltä Hautakankaalta on löytynyt rajakivi, jossa on vuosiluku 1577. Karjalaisrannan pohjoisrajalla Kaakamajoella tehtiin vuonna 1577 kalastuskiistaa koskeva toimitus, jonka on Pohjois-Suomen laamannin Henrik Klaunpoika Hornin puolesta suorittanut lainlukija Klemetti Kröp⁶³. Kalastuskiistojen alaisten jokien kiistoja oli Pohjanrannalla aina Petäjoelle saakka⁶⁴. Sen vuoksi olisi oletettavaa, että myös tämä venäjänkarjalaisten etelärajalla oleva pyykki 1577 olisi liittynyt mahdollisesti samaan toimitukseen, koska pyykissä on Kaakamajoella tehdyn toimituksen vuosiluku. Ko. asiayhteys sitäkin suuremmalla syyllä, sillä sen siirron johdosta Vääräjoki (Kainuunvirta) on jäänyt kokonaisuudessaan ”karjalaisrannan” puolelle. Merkittävin kivi lienee kuitenkin ns. ”Kruununkivi”, joka on Kärkisen ja Pahkalan välillä, sillä siinä ovat todennäköisesti läntisen Suomen ainoat venäläisten tunnusmerkit eli ristit. Kiven pohjoissivustalla on ortodoksi-risti, Pyhän Andreaan risti⁶⁵ (vino risti) ”kehyksissä”, eli kysymyksessä on venäläisten käyttämä ”Andreaan lippu” ja yhdistelmäkuviassa Ruotsin kruunun alla ”tavallinen” (kreikkalainen) risti. Samalla sivustalla on myös hyvin vanhaa tyyppiä olevat Ruotsin kruunut.

Täyssinän rauhan tultua voimaan v.1595 seurasi Kemijokisuun kalastuskiistoja koskeva toimitus v.1596 toukokuussa. Tällöin tuli Mauri Yrjänänpoika Pohjanmaalle Kaarle-herttuan käskystä suorittamaan kalastuskiistojen toimitusta. Ko. asiakirjasta on säilynyt Julkun kertoman mukaan virallisesti oikeaksi todistettu jäljennös⁶⁶. Asiakirjan alussa selostetaan rajakiistan aikaisempia vaiheita. Siinä todetaan Pohjois-Suomen laamannin Henrik Klaunpoika Hornin puolesta lainlukija Klemetti Kröpin suorittamia toimenpiteitä v:lta 1577. On erittäin todennäköistä, että tällöin Pohjanmaalle tullut herttuan määräämä toimitsija suoritti myös Vähä-Kannusjoen (Vääräjoki-Siiponjoki) toimituksen siten, että joki siirrettiin kokonaisuudessaan Pohjanrantaan kuuluvaksi, kuten voidaan tulkita Hautakankaan pyykistä 1577 ja siihen liittyvästä rajan siirrosta (kartat jälempänä).

Em. asialle löytyy seuraavasti useita ”yhteisiä nimittäjiä”, joita ei voi sivuuttaa:

1. Tapahtuma koski Pohjanrannan kalastuskiistoja.
2. Tapatumavuosi on merkittynä Hautakankaan pyykissä (v.1577) ja em. toimitusasiakirjassa.
3. Kalastusriitoja oli ollut Kaakamajoelta Petäjoelle saakka.
4. Em. riitojen alue käsitti Novgorodille nimetyn Kemin ja Salon pitäjien alueen.
5. Kemin pohjoisraja oli Kaakamajoessa ja Salon eteläraja oli Siiponjoessa (Vähä-Kannusjoki).
6. Hautakankaan pyykki on entisen Salon etelärajan alueella.
7. Kartalta ilmenee selvä ”kirurginen leikkaus” siten, että Maanselältä Kukkarokivelle(=Hanhikivi) ja siitä edelleen ”Kruununkivelle” ja Pahkalanjoelle kulkeva linjan yleissuunta ”särky” (Vähä-Kannusjoen siirto Pohjanrantaan on vaatinut tuon ”kirurgisen” toimenpiteen).
8. Tuon em. toimenpiteen yhtymäkohdassa vanhempaan (?) rajaan Pirttijärven pyykissä on vanha Ruotsin kruunu, jota ei ole sen läheisissä pyykeissä v.1775 muodostetulla lääninrajalla.
9. Ko. alue on maantieteelliseksi alueeksi käsitettyä ”Kymmenen virran maan” aluetta.
10. Kukkarokivelle (Hanhikivi) johtavan rajalinjan ja pyykin 1577 kautta kulkevan rajalinjan väliltä on löytynyt taisteluhautoja (v.1496 ?) Rättyänojan (Polekoski =Polnajoki ?) varresta.

⁶³ K. Julku; Sis. 160- .

⁶⁴ K. Julku; Sis. s.169. Vrt. edell. s.160- .

⁶⁵ Pyhän Andreaan risti oli ns. vinoristi, ”Kruununkiven” Andreaan risti kuvaa todennäköisesti lipussa käytettävää ristiä (yleinen tapa Venäjällä), koska se on kehyksissä ja alareunassa pieni ”väkä”, eli lipun varen osa (?).

⁶⁶ K. Julku; Sis. s.160.

Edellä mainitulla alueella v. 1577 tapahtunut toimenpide on kirjattu virallisesti pöytäkirjaan v. 1596 ja se on luonnollinen toimenpide, sillä siihen saakka alue ei virallisesti kuulunut Ruotsille. Vasta edellisenä vuonna, eli 1595 Täyssinän rauhassa tuo virallinen oikeus vahvistui, vaikka käytännön ”petosrajat” olivat olleet jo pitkään kaukana idässä.

Edellä mainituissa luetteloissa oleva ko. rajan päättejoen kirjoitusmuoto Pathajoki on johtanut allekirjoittaneen **Pahkalanjoen** ”jäljille”.

Pahkalanjoki on vanha, mutta vieläkin käytössä oleva nimi Kalajoen ja Himangan raja-alueella sijaitsevalla, kartoilla nykymuodossa ilmaistulla, Himanganjoella. Pahkalanjoki-nimeä käytetään vieläkin Pahkalassa ja lähialueella. Aiemmin Himanka-nimi esiintyi vain joen suuosassa, josta mainittiin ”Himankajokisuus”, erotuksena varsinaisen ylempänä olevan joen nimestä. Näin kertoi yli 90-vuotias Väinö Iso-oja, sekä syntymästään yli 70-vuotiaaksi Pahkalan kylällä asunut Heikki Silta. Joesta on em. nimien lisäksi lyhyillä alueilla paikallisesti käytetty jossain määrin myös nimiä kuten Torvenkylänjoki tai Alajoki. Nimimuoto Alajoki ilmaisee jo itsessään, että on olemassa ylempänä oleva joki, eli Pahkalanjoki. ”Suur-Kalajoen historia I”- kirjassa esiintyvällä hyvin vanhalla kartalla joen alaosa esiintyy Alajoen nimellä, nykyisin käytössä olevasta Himankajoesta siinä ei ole mitään mainintaa. Siinä jokisuun eteläpuolelle on merkitty ”Himingo”, merkinä nykyisistä ”Himankajokisuun” taloista. Pahkalanjoen nimeä ei kartassa ole, sillä kartoitus on vain rannikolta. On hyvin mahdollista, että Himankajoen nimi on tullut 1900-luvulla kartalle siitä syystä, että valtio (=Kokkolan Maanviljelysinsinööripiiri) on suorittanut ko. joella perkaustöitä ja siinä yhteydessä on nimi otettu jokisuun nimellä, josta suunnitelmat ovat alkaneet. Näin joen nimeksi on tullut tuo vain joen suuosana tunnettu nimi ”Himankajokisuus”, ja entinen nimi on jäänyt kyläyhteisöjen käyttöön.

Pahkalanjoen haarautuessa yläjuoksulla ojamaiseen muotoon sillä on lisäksi muitakin nimiä. Kohteiden valinnalla, edellä mainittuihin jokiin, ei ole päädytty yksistään joen nimivihjettä käyttäen, vaan siinä on ollut erittäin vahvana tukena ko. alueilla säilynyt maantieteellinen nimistö, sekä arkeologiset kivilöydökset. Tuo nimistö on monimuotoinen, sillä merkittävä raja-alue muodostaa ja jättää mitä monimuotoisimpia nimivihjeitä alueen halki kulkeneesta rajasta. Noita asioita saadaan kartta-aineistosta, arkistossa tehdyistä tutkimuksista, haastatteluista, historiallisesta kirjallisuudesta sekä erilaisista alan aineistoista. Tuollaisia erilaisista rajan kulkuun liittyvistä asioista kertovat mm. seuraavat nimet ja erilaiset asiat:

Raja-sana-alkuiset nimet; Rajasaari, Rajakangas yms.

Nimien vastakohtaisuudet; Hämeenlampi / Savonniemi.

Taistelu- ja kahakkapaikat; Sotisaari, Murhiankoski, Surnuijoki, Surmakoski.

Käräjäintiä ja rauhantekoa kielivät nimet; Käräjäkangas, Liittoperä, Riitaoja.

Raja-alueen kulkua osoittavat nimet; Taipale, Valkama, Veneheitto, Vetosuo.

Raja-alueen viestinnästä kertovat nimet; Kellokangas, Pillikallio, Kellonväli (Reisjärvellä!).

Raja-alueen valvonta; Tähysmäki, Vartiovuori.

Kulkureitit; vesireitit, harjanteet, taipaleet yms.

Vihanpidosta kielivät nimet; Vihanninharju, Viholanniemi, Viholansyrjä, Kaunala yms.

Kronikat yms.

Raja-alueen pelko; Kolkonjärvi, Kammonvuori, Kammolankangas, Kolkonkoski,

Kolkonmäki ja Kolkonpää.

Raja-alueen puolustus; Linnat, Vartiovuori yms.

Epämääräistä raja-alueetta (rintama-al.) ilmais. nimet; Pole (Raution ja Kannuksen välillä esiintyy ko. nimiä hyvin useita. Dikoje Pole tark. epämäär. rintama-alueetta⁶⁷).

Nimiväärennökset; Siirretyt nimet, mm. yhdistelmä Petäjäjärvi – Petäjäjoki (4:llä eri rajalla).

Erikoisuutena monien Raja-, ym. raja-alueetta kuvaavien nimien joukossa on Vääräjoen ja Lestijoen välisellä alueella esiintyvät Pole-nimet. Niitä on em. jokien välillä ja rajan etenemissuunnassa

⁶⁷ Historiallinen aikakauskirja 4/2006; Jukka Korpela, ”Pähkinäsaaren rauhan raja”, s.457.

Petäjäjoen (Petäjoki) ja Pahkalanjoen (Pathajoki) välisellä alueella ainakin 8 kpl. Dikoje Pole kuva epämääräistä rintama-alueetta⁶⁸. Ko. nimien sijoittumiselle em. välille on looginen selitys, sillä näiden pienien jokien välillä ei ole maastossa selviä maastollisia ”tunnusmerkkejä”, joten sillä kohdalla raja-alue on ollut poikkeuksellisen leveä ja epämääräinen. Ko. seikan vuoksi ymmärtää Pole-nimien esiintymisen tuolla alueella. Pole-nimiä ei esiinny muualla Pähkinäsaaren rauhan raja-alueella.

Edellä luetteloidut nimet esiintyvät ohessa esitetyn tutkimuslinjan alueella.

S. Juholan tutkimuslinjan alueella on niin paljon vanhan rajan kulkuun viittaavaa nimestöä, että sitä on yksitoikkoisen väsyttävää kirjoittaa ja lukea, joten se on nähtävissä Juholan työkartoilla. Edellä mainittujen nimien lisäksi tukea selvitykselle vanhasta rajasta saa vanhoista rajapyykeistä, sellaisia on kuitenkin vain todella vähän, mutta allekirjoittaneen tutkimusalueella niitä on useita. Niiden jättämän ”viestin” tulkinta tuottaa usein myös huomattavaa vaikeutta ja epävarmuutta.

Jalmari Jaakkola on esittänyt viimeiseksi rajakohteeksi Raahen lähellä olevan Pattijoen. Hän esitti rajan kulkua Pyhäjärven itäpuolitse maanselkää, jossa ilmenee rajan sijainnille tyypillisiä nimiä, jotka johonkin Näläntöjärven seutuville antavat tukea hänen käsityksilleen. Sen pohjoispuolelta hän esittää rajan kulun Pyhäjoen ja Siikajoen väliselle alueelle, josta hän olettaa rajan kulkeneen Pattijokeen. Ko. jokien väliseltä alueelta puuttuu käytännössä rajan kulkuun viittaava nimestö kokonaan. Alueelta ei ole myöskään löytynyt vanhan rajan sijaintiin liittyviä kivilöydöksiä. Ne vihjeet nimestössä, jotka ovat Jaakkolan esittämällä rajalinjan osuudella Koivujärvi - Näläntöjärvi, eivät liity mitenkään Pähkinäsaaren rauhan rajalinjaan, vaan sijaitsevat sillä alueella, jossa kulki ”pääraja” 1400 -1500 välisenä aikana. Ko. alueen kautta käytiin silloin hyvin monta kertaa valtakunnan raja. Käytettävissä olevien tietojen mukaan ko. sopimuksia on v:lta 1468 1473, 1482 ja 1487⁶⁹. Lisäksi on v. 1497 tehty sopimus (vanhoilla ehdoilla, eli edellisvuosien ehdoilla), jossa rajan käynti maastossa on jätetty seuraavaan joulukuun (, jolloin järvet ja suot ovat jäässä?). Em. rajat olivat kaikki ns. Pähkinäsaaren rauhan rajan ”rajaväärennöksiä” ja ne ilmenevät K. Julkun kirjasta Suomen itärajan synty (vrt. Juholan tutkimus ”Maanselän” raja). Niiden sijoittaminen maastoon ja kartalle on jäänyt aiemmilta tutkijoilta tekemättä, sillä niistä ei ole säilynyt rajaluettelaita, vaan pelkät vuosiluvut ja kohde, johon ne ovat päättyneet. Em. osuuden (Rillankivi-Liittoperä) jälkeen Jaakkolan esittämällä rajalinjalla loppuu rajan kulkua perusteleva nimestö kartoilta käytännössä kokonaan. Eli Jaakkola sijoitti ko. ”vihjeet”kronologisella asteikolla vuoden 1323 rajaan, vaikka ne ”juoruavat” itärajan kulusta tuolla alueella 1400-luvulla⁷⁰.

Jaakkolan teorian mukaiselta raja-alueelta, rautatien ja meren väliltä, on löytynyt vain kaksi rajaan viittaavaa nimeä, ne ovat kunnanrajan kohdalla olevat Rajalehto ja Rajalehdonneva. Vastaavan pituisella matkalla Juholan tutkimuksen mukaisella raja-alueella on raja-alueeseen viittaavia nimiä vaihtelevasti n.30 – 50 kappaletta.

Nimen Pattijoki Pa-alku antaa viitteitä tulkinnalle rajajoen nimestä, mutta muiden todisteiden puuttuessa pidän mahdollisena, että tuo vanha raja olisi kulkenut Pattijokeen. Jaakkola esitti rajan päätekohtaksi Pattijokea omasta mielestäänkin melko kevein (?) perustein, mikä ilmenee hänen omasta kannanotostaan kirjassa “. . . valtarajat”. Siitä lainattu hänen näkemyksensä; ”Nimiasu *Pattijoki* ei näin ollen eri tekstien ortografisesta kirjavuudesta huolimatta ole mahdollon”⁷¹. Asian tekee mahdolliseksi se seikka, että Salon pitäjä olisi tullut halkaistua kahtia; missään ei puhuta Ruotsin Salosta ja Novgorodin Salosta, sillä Salo ja Kemi kuuluivat Novgorodille, eivätkä olleet Ruotsin lain alaisia⁷². Vilkuna on teoksessaan, ”Kymmenen virran maa”, asiallisesti

⁶⁸ Jukka Korpela; Historiallinen aikakauskatsaus 4/2006, Pähkinäsaaren rauhan raja s. 457

⁶⁹ K. Julku; Sis. s. 229 - 245.

⁷⁰ Vrt. J.J.; ”valtarajat”, s.220 - 221, joissa J. J. hakee tukea Pähkinäsaaren rauhan rajalle v.1415 ja v. 1551 tapahtumista.

⁷¹ J Jaakkola; ”valtarajat”, s.228.

⁷² Suomen historian dokumenttejä; s.115.

perustellut sen seikan, että Pattijoki ei tule kysymykseen Pähkinäsaaren rauhan rajajokena.

Ruotsalaisessa pähkinäsaaren rauhan rajaluettelossa esiintyvä **Peta-(Petä) joki** on herättänyt laajaa keskustelua ja ko. joen etsintää. Akateemikko Kustaa Vilkuna ja professori Kyösti Julku ovat päätyneet ns. kaksoisjokeen, eli he pitävät ko. rajajokena Pyhäjokea ja sen eteläpuolella olevaa hyvin pientä ojaa Petäjäsojaa rajaluettelon Petäjokena. Julku mainitsee kirjassaan, että Petäjäsoja on mahdollisesti vanha Pyhäjoen lasku-uoma mereen⁷³. Kyseiselle päätelmälle ko. ojanvarren seutu ei anna tukea, sillä ojan varressa ei ole merkkejä "suuren joen" virtausjäljistä ko. uomassa, joten maaston geologia kumoaa ne väitteet, jotka Julku on kirjassaan esittänyt. Julkun mukaan raja ei kulkenut Pyhäjoen ja Kalajoen välisellä alueella. Vilkuna kirjoittaa Historiallisessa aikakausjulkaisussa 1960 / "Pähkinäsaaren rauhan raja kansantieteellisessä katsannossa", seuraavasti: "Mitä varsinaiseen Pyhäjokeen tulee, niin katsoivat karjalaiset sen vielä 1400-luvulla kokonaisuudessaan kuuluvan omaan veroalueeseensa, joten se ei voinut olla mikään varsinainen rajajoki"⁷⁴.

Petäjäsojan nimen kirjoitusmuoto tukee jossain määrin kyseistä kannanottoa, että se olisi etsitty rajajoki. Julku pitää rajan pohjoisosan sijaintia jossain määrin arvoituksena, mainiten, että "tuskin tällä loppuosalla sitä tullaan kiistattomasti selvittämään", joten hän ei luottanut täysin esitykseensä. Vilkuna mainitsee kirjoituksessaan "Pähkinäsaaren rauhan raja", seuraavasti: ". . . Petäjäsoja niminen **pieni joki (!?)** 9 km Pyhäjoen suun lounaispuolella Pohjanlahteen. Sen asema ja suhde vanhaan venetiehen on siis **sama kuin muidenkin rajamerkkien Aitjärveltä lähtien**"⁷⁵. Vilkuna tarkoittaa sitä, että **rajamerkkien täytyy sijaita venetien lounaispuolella**, kuten Petäjäsoja sijaitsee Pyhäjokeen verrattuna. Petäjäsojalle rajakohteena ei löytyne muuta perustetta kuin nimellinen yhteys Petäjokeen. Edellä olevan vaatimusten mukaan siis rajakohteet **Sithi, Karjalankoski ja Kolumakoski** pitäisi myös sijaita tuon venereitin lounaispuolella. Näin ei kuitenkaan ole Vilkun teorian mukaan, vaan kaikki **nuo kohteet hän on esittänyt rajakohteina tuolle venereitille**⁷⁶

Vilkunan kannanotto, jossa hän pitää Petäjäsojaa jokena loukkaa Suomen kielessä olevaa käsitettä joki. Asia ilmenee oheisesta kuvasta tai käymällä paikan päällä tutustumassa itse Petäjäsojaan. Rajaniemen tienhaaran lähellä asuva kunnallismies Oiva Viirret totesi, että noin vähäpätöinen oja ei missään tapauksessa voisi olla sellainen joki kuin huomattavalta rajakohteelta odotetaan.

Julkun esittämät perusteet Rajaniemen alueen Raja-nimistön osalta eivät käy perusteluna Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnille ko. alueella, sillä ko. nimistö liittyy Kalajoen ja Salon rajan kulkuun 1500-luvun alkupuoliskolla juuri tuolla alueella, sillä Yppäriin kylä kuului tuolloin Kalajokeen ja vasta Pyhäjoen itsenäistyttyä Yppäri liittyi Pyhäjoen pitäjään. Suur-Kalajoen historia I:ssä mainitaan: ". . . pitäjän itsehallinnon pääedustajia olivat lautamiehet . . .", ja seuraavalla sivulla olevasta luettelosta ilmenee se, että Yppäristä oli kaksi lautamiestä Kalajoen kärjäkunnassa⁷⁷. Kalajoen pohjoisrajana on tuolloin ollut Rajaniemi. Lisäksi em. Raja-nimen sisältävät kohteet ovat melko kaukana Petäjäsojasta, joka sellaisenaan osoittaa, että niillä ei ole tekemistä Pähkinäsaaren rauhan rajan kanssa.

Vilkuna perustelee tältä Salon ja Kalajoen 1500-luvun raja-alueelta löydetyiltä Raja-nimillä omaa teoriaansa kirjoituksessa "Pähkinäsaaren rauhan raja"⁷⁸. Edellä mainitusta ilmenee, että tuolle perustelulle ei ole katetta. Vilkuna kirjoittaa: "Mitään tilus- tai pitäjärajan aiheuttamia nimiä ne eivät voi olla, koska sillä pohjalla niille ei löydy yhtään selitysmahdollisuutta, kuten yleensä muuten Raja-nimillä on helposti todettavissa"⁷⁹. Em:sta voi vain todeta, että Vilkuna ei selvittänyt asioita, jotka

⁷³ K. Julku; Sis.s.134, Julku esittää Vilkunan kannanoton siitä, että Petäjäsoja olisi Pyhäjoen entinen lasku-uoma.

⁷⁴ K. Vilkuna; Historiallinen aikakauskirja 1960 / Pähkinäsaaren rauhan raja kansantieteellisessä katsannossa, s.424.

⁷⁵ Historiallinen aikakauskirja 1960 / K. Vilkuna; Pähkinäsaaren rauhan raja kansantieteellisessä katsannossa, s. 420. Vrt. myös s.410.

⁷⁶ K. Julku; Sis. s.146; "pääraja ei voinut olla parhailla venekulun väylillä".

⁷⁷ Pentti Virrankoski; Suur-Kalajoen historia I, s.249 - 250.

⁷⁸ Historiallinen aikakauskirja 1960 / K. Vilkuna; Pähkinäsaaren rauhan raja . . . , s.428.

⁷⁹ Historiallinen aikakauskirja 1960 / K. Vilkuna; Pähkinäsaaren rauhan raja . . . , s.429.

koskevat Yppärin kuulumisesta Kalajokeen, kuten on edellä esitetty. Seuraavasta kartasta ilmenee tilanne Yppärin kuulumisesta Kalajokeen ja sen jälkeistä tilannetta, jossa se kuuluu Pyhäjokeen, kartalla on v.1758 rajankäynti pohjoisrajaa ja sitä seurannut rajankäynti (v.1760) Yppärin siirrosta.

Edellä olevassa kartassa esitetty Pyhäjoen eteläraja on käyty, kuten mainittiin ja pyykeissä olevat vuosiluvut osoittavat, vuonna 1760 (alk.6/1760). Pyhäjoki itsenäistyi v.1573, mutta rajariitojen takia ensimmäinen rajankäynti alkoi 1758, kuten edellä mainittiin ja päättyi Maanselälle v.1761⁸⁰.

Kirjan (Sis.) liiteosassa Julku pitää merkittävänä Oulaisten Kalliokankaan kivilöydöksiä. Kyseisissä kivissä ei ole mitään merkkiä venäläisistä tunnuksista. Niissä olevat merkinnät eivät tue ko. rajan kulkua Pyhäjokialueella. Muut tutkijat ovat todenneet ko. pyykkikivet Isojaon pyykeiksi, joten ne eivät ole perusteluja Julkun ja Vilkun teorialle. Pyhäjokivarressa oleva "Kärjä"-nimien esiintyminen ei tue Julkun ja Vilkun teorioita, sillä kansanperinne kertoo niiden periytyvän Isojaon kokoontumisista, joita jakoinsinöörit pitivät. Ko. ajankohta on ollut 1950-luvulla vielä muistitietona, joka kulki isoisältä pojanpojalle. **Pyhäjoen Hanhikivi ei sijainnillaan, eikä merkinnöllään, tue mitenkään Pähkinäsaaren rauhan rajan kulkua Pyhäjokialueella.** Päinvastoin historialliset todisteet ovat sitä vastaan, että se olisi etsitty Novgorodin ja Ruotsin välinen pyykki ja verotusrajan merkkikivi. Pohjoispohjalaisten talonpoikien valituskirjeestä Ruotsin kuninkaalle ilmenee, että **verotusrajan Hanhikivi oli Pyhäjoen ulkopuolella**, eli pohjoispohjalaisesta näkökulmasta katsottuna kiven piti olla **Pyhäjoen eteläpuolella**. Kirjeestä ilmenee myös oikean Hanhikiven sijainti maantieteellisesti. Siinä ilmoitetaan matka Rovanimeltä Hanhikivelle. Matka ilmoitettiin 50:ksi penikulmaksi (eli n.300 kilometriä). Pyhäjoen Hanhikivelle matka Rovaniemeltä on n.240 km, eli n.40 vanhaa penikulmaa⁸¹ (Raution Kukkarokivelle ko. matka on 300km). Kysymyksessä oli "maamatka", kuten Julku asian ilmaisee. Kirjeestä ilmi käyvä maantiedon tuntemus osoittaa, että tuolloinkin osattiin mitata etäisyyksiä, sillä samassa kirjeessä ilmaistu matka Rovaniemeltä Skellefteon Bjureglubbeniin oli 60 penikulmaa, eli n.360 kilometriä. Se oli myös ilmaistu maamatkana ja se pitää täysin paikkansa. Bjureglubbenin ja Hanhikiven maininta samassa yhteydessä johtuu ilmeisesti siitä, että ne olivat venäjänkarjalaisten alueen rajakohteita. **Näin Pyhäjoen Hanhikivi osoittaa sijainnillaan, että se ei ole etsitty Pähkinäsaaren rauhan rajamerkki.**

Kivestä puuttuvat venäläiset merkit kokonaan. Siinä on vain myöhäsyntyistä (1700-luv.) tyyppiä oleva Ruotsin kruunu ja N 14, sekä viiva. N 14 on v.1758 Pyhäjoen ja Siikajoen rajankäynnissä tehty merkintä, sillä rajankäyntiasiakirjassa mainitaan, että "rajankäynti päätettiin Hanhikiveen N 14". Tuolloin, Ruotsin vallan aikana, oli tapana tehdä pitäjän rajalle aina numeromerkinnän lisäksi Ruotsin vallan alamaisuutta osoittava kruunumerkintä. Kruunumerkki tehtiin usein myös kylän rajalle. Pyhäjoen Hanhikivi sijaitsi alueella, jossa sen ylitse löivät meren aallot Pähkinäsaaren rauhanteon aikaan. Sen on osoittanut K. Vilkuna tutkimuksessaan. Väite, että Pyhäjoen Hanhikivestä olisi polttamalla hävitetty merkintöjä, ei saa tukea kiven pinnan tarkastelusta, sillä sen pinta on, todella poltettuihin kiven pintoihin verrattuna, sileä ja luonnollisen pintansa säilyttänyt. Pyhäjoen ensimmäinen rajankäynti tehtiin vasta v.1758, se ilmenee Pyhäjoen historiankirjasta, jossa mainitaan, että rajankäynti siirtyi rajariitojen takia näin pitkään (myös em. maininta rajan päättymisestä).

Karjalaisten verotusoikeus käsitti Kemin ja Salon pitäjät. Ruotsin laki ei yltänyt Salon ja Kemin alueelle⁸². **Pyhäjoen Hanhikivi sijaitsee hyvin keskeisellä alueella tuolloisessa Salon pitäjässä**, joten oikeaa Novgorodilaisten verorajaa osoittavaa kiveä on etsittävä paljon etelämpää, eli Salon pitäjän etelärajan alueelta, niin kuin sen etäisyys Rovaniemeltä osoittaa.

Edellä esitetyt, rajan sijainnille **todisteeksi tarkoitetut, asiat eivät tue Pyhäjoen Hanhikiveä etsityksi verorajan ja valtakunnanrajan merkkikiveksi**, vaan se oli Pyhäjoen pohjoisrajan pyykkikivi ja on sitä vielä edelleenkin.

⁸⁰ SPh. IV Hallitus ja Oik.. / Hall. s.1-

⁸¹ Suomen historian dokumenttejä I (SHD) s.58.

⁸² Suomen historian dokumenttejä; s.115.

Edellä kerrotun perusteella oikeaa rajakohteen HANHIKIVEÄ täytyy etsiä etelämpää ja se löytyykin sieltä, kuten ilmenee myöhemmin tässä kirjoituksessa.

Lähes poikkeuksetta kaikki aikaisemmat tutkijat ovat etsineet **Petäjokea** mereen laskevien jokien ja purojen joukosta. Rajaluettelo ei edellytä tällaista käsitettä, mutta ei myöskään sulje pois sellaista käsitystä. Joissakin tutkimuksissa on esitetty sellaista kannanottoa, että historialliseen tietoon (1500-luvulta) perustuen mainitaan, että Petäjoki laskee maanselältä Savoon. Historioisija S. Rydberg kirjoittaa ko. asiasta: ”Lukuisissa 1500-luvun **itärajaa** koskevissa asiakirjoissa mainitaan Petäjoen sijaitsevan maanselällä ja laskevan Savoon”⁸³ (siinä kyse oli jo kolmannelta ”Petäjoesta”!). Tällaista käsitettä ei tule tyrmätä, sillä lähes poikkeuksetta tulisi luotettavista lähteistä ilmenevät tiedot ottaa vakavasti. On kuitenkin huomattava se seikka, että Ruotsin ja Novgorodin/Venäjän raja on, Pähkinäsaaren rauhan ja Täyssinän rauhan välisenä aikana, sijainnut eri vuosikymmenillä ja vuosisadoilla eri paikassa. Tästä voidaan tehdä päätelmä, että kukin raja oli oman aikansa ”lapsi”. Tässä on kuitenkin tiettyjä tulkintavaikkeitä sen vuoksi, että eri lähteissä ilmenevät tiedot eivät ole ko. asiakirjassa esiintyvän päiväyksen ikäisiä, vaan joissakin tapauksissa huomattavastikin vanhempia kuin kirjoittamisajankohta. Tällaisten kohteiden, eli aikaansa myöhemmissä yhteyksissä mainittujen rajakohteiden, sijoittaminen kronologiselle asteikolle, tuottaa vaikeuksia ja voi myös johtaa väärin johtopäätösten tekoon rajan sijainnissa.

Kyseinen tieto, jonka on Rydberg kirjoittanut muistiin, itärajaa koskevissa asiakirjoissa, Petäjoen laskemisesta Savoon on tarkasteltava ajankohtaan soveltaen ja siten ottaen huomioon se tosiasia, että raja ei enää 1500-luvulla ollut v.1323 sovitussa kohdassa, vaan se oli asutuspaineen ja ruotsalaisen aktiivisuuden vuoksi jo huomattavasti siirtynyt pohjois- / koillisuuntaan (” Rydberg . . . ruotsalaisten rajaluetteloiden nojalla katsoo tämän joen, ns. Petäjoen sijaitsevan Savossa”⁸⁴).

Tutkimus on osoittanut, että ruotsalaiset ovat käyttäneet Petäjokea ”täkynä” ohjaillessaan novgorodilaisia ja venäläisiä aina uudelle, idempänä olevalle, rajalle. Pohjois-Savossa Vieremällä laskee vielä tänä päivänä Petäjäjoki Petäjäjärvestä Rotimojärveen. Kyseinen nimiyhdistelmä on todennäköisesti ruotsalaisten tekemä väärennös **Petäjoesta** (mahdollisesti kolmas Petäjoki). Edellinen Petäjoki-/ järviyhdistelmä oli todennäköisesti 1400-vuosiluvun vaihteessa ns. A-rajalle (Gallen) tehty väärennös, joka sijaitsi Pielaveteen Petäjäjärvestä laskevana Petäjäkoksena eli Petäjäjokena. Pohjois- Savossa Rotimoon laskeva Petäjäoja sijaitsee allekirjoittaneen tutkimuksessa esiintyvällä ns. ”Maanselän” rajalla, jota myöten oli useita rajankäyntejä 1400-luvulla. Ne kulkivat todennäköisesti kaikki Rillankiven kautta ja sieltä edelleen Maanselkää eteenpäin, kääntyäkseen sitten Petäjäjölle ja Pahkalanjoelle.

Pähkinäsaaren rauhan latinalaisen, venäläisen ja latinalais-ruotsalaisen rajaluettelon nimet ovat Paalkuisia, joten niihin tulee suhtautua vakavasti nimen muotoa tulkittaessa. Myöhemmin eri asiakirjoista ilmenevien seikkojen perusteella selviää, että meren rantaan vastaava joki oli nimenomaan nimeltään Pa-alkuinen eli **Pathajoki**. Sitä tukee mm. J. Jaakkolan tutkimus (” valtarajat ”)⁸⁵.

Juholan tutkimuksen maasto- ja kartta-aineiston käsittelyssä on tullut ilmi seikkoja, jotka puoltavat sitä seikkaa, että **Pathajoki sekä Petäjoki ovat oikeita ko. rajan rajakohteita**. On tullut esille se seikka, että hyvin suurella todennäköisyydellä Petäjoki ei ollut mereen laskeva joki vaan sisämaan joki eli **Petäjäoja**, joka laskee Sievin Vanhakirkolla Vääräjokeen. Pathajoki on Juholan tutkimuksen mukaisesti **Pahkalanjoki**. Ko. joen nimi on peruskartoilla Himanganjoki. Pahkalanjoki nimeä käytetään kuitenkin vielä Pahkalankylällä. Alkuperäinen Pahkalanjoki kulkee em. Pahkalankylän halki ja jatkuu Pitkäjärveen. Pitkäjärvestä ko. joki on alkujaan jatkunut Pahkamaahan, johon ko. nimikin viittaa. Ko. osalla on tehty luonnolliseen veden kulkuun muutos siten, että virtaus on käännetty Alajärvestä Heinistönjärveen kaivamalla tasaiseen hiekkamaahan uusi uoma. Näin ollen Alajärven yläpuoliset vedet virtaavat nykyään Heinistönjärven kautta Pöntiönjokeen.

⁸³ K. Julku. Sis. s.127.

⁸⁴ J. Jaakkola; ”valtarajat”, s. 223.

⁸⁵ J. Jaakkola; ”valtarajat”, s. 227- .

Alueen jokiin viitataan Jaakkolan kirjassa, jossa hän on lainannut Herbesteinia (1500-luv. alkup.), jonka kertoman mukaan Polnajoki on Venäjän rajalla⁸⁶. Polnaja reka tarkoittaa avaraa, laajaa tai merkittävää rajajokea. Pole-nimiä on Raution ja Kannuksen välillä lähes kymmenen kappaletta, joista yksi on Polekoski Rättyänojassa. Rättyänoja alkaa Rättyänkylän läheltä, mutta sen asutus on niin nuorta, että joen nimi ei voi olla siitä lähtöisin. On mahdollista, että joen nimi on aiemmin ollut Pole- tai Polna-joki, sillä se on juuri oheisen tutkimuksen mukaisella raja-alueella ja lähistöllä on useita taisteluun viittaavia nimiä mm. Sotisaari. Rättyänojan itäpuolella on aivan ilmeisiä taisteluhautoja, jotka ovat Uusi-Kallomaassa. Ne ovat järjestyksellisessä rivissä korkean harjun päällä ja rintamasuunta osoittaa, että ne ovat olleet venäjänkarjalaisten käytössä. Mahdollisesti tuolloin on ollut taistelu Vähä-Kannusjoesta, sillä se on jäänyt ikävästi tuolla kohtaa Ruotsin puolelle, kun Maanselältä Petäjäojan (Petäjoki) kautta Hanhikivelle (Kukkarokivi) tuleva rajan suunta on ”leikkannut” pätkän Vähä-Kannusjokea (Siiponjoki-Vääräjoki) pois karjalaisten käytöstä. Em. taisteluhaudat sijaitsevat, Polekosken alapuolella, juuri siten, että ne ”kielivät” tuosta, jokea koskevasta, taistelusta. Siitä mainitaan tekstissä jossa, ”venäläiset taistelivat Polnajoella”. Dikoje Pole- nimi tarkoittaa epämääräistä raja- tai rintama- aluetta kuten J. Korpela sen tulkitsee ”Aikakausjulkaisussa”.

Lestijärven eteläpäässä on taisteluun viittaavia kivikasvoja ja hautoja. Ne ovat strategisesti erittäin merkittävällä kohdalla, eli paikassa jossa järven ja laajan Kortenevan välissä oleva kannas on kaapeimmillaan. Museovirasto on kortistoinut ko. löydökset Linjakankaan ja Välivainion nimellä. Linjakankaalla olevat löydökset ovat strateginen jatkos järven rannan jyrkälle luonnolliselle puolustusvarustukselle. Ne ovat kahdessa rivissä oleva puolustuslinja (?), jossa on n. 50 kohdetta.

Alueen jokiin liittyy myös Jaakkolan em. kirjassa mainittu asia, jossa mainitaan karjalaisen verovirkamiehen rohkaisseen alempaansa lähettäessään hänet kokoamaan veroja ”kajaanien maasta”⁸⁷. Siiponjokivarressa on aiemmin ollut paikka, josta isäni ja isoisäni ovat käyttäneet nimeä ”kajaanin majat”. Ko. kohta on n. 3km Typöstä jokea alaspäin joen pohjoisrannalla. nimi on ollut käytössä ainakin 1940-luvulle saakka. Ko. alue on keskiaikaisen Salon pitäjän etelärajan tuntumassa ja ”kymmenen virran maan” eteläosassa, sillä kohtaa on hyvä joen ylityskohta, joka tukee kohteen merkitystä. Vuodelta 1496 kerrotussa tapahtumassa mainitaan, että Ivan Vasilevits lähetti joukkoja ”kajaanilaisten maahan” kaksi pajaria ja heidän mukanaan ustjugilaisten ja vienalaisten joukot⁸⁸. Vaikuttaa vahvasti siltä, että ruotsalaiset ottivat luettelossaan Vääräjokeen (Lill-Kainusjoki) laskevan Petäjäojan Petäjoeksi siinä merkityksessä, että sitä hyväksi käyttäen voitaisiin tehdä pettämällä rajansiirtoja, kuten edellä jo mainittiin.

Näiden edellä esitettyjen kolmen ”Petäjoen”, jotka kaikki sijoittuvat tutkimuksen mukaan ko. valtakuntien rajalle (mutta eri ajankohtana), on vielä neljäs Petäjoki, eli Laakajärveen Petäisestä laskeva Petäjäsjoki, joka sijoittuu ns. C-rajalle, joka kulkikin 1500-luvulla jo Oulujärvelle

Edellä esitetyt näkökohdat huomioiden löytyy ratkaisu hyvin monia tutkijoita askarruttaneeseen kiistaan siitä, että kumman joen nimi, **Petäjoki** vai **Pathajoki**, on oikeampi Pähkinäsaaren rauhan rajaluettelon viimeisenä rajakohteena. **Esitetyn perusteella molemmat em. joet ovat Pähkinäsaaren rauhan rajajokia.** Myös se seikka tukee tätä käsitystä, että omana aikanaan niistä, historiallisten tietojen valossa, ei ole esiintynyt suurta kiistaa.

Molemmat edellä mainitut joet ovat erittäin sopivia rajajoeiksi, sillä ne ovat sitä kokoluokkaa, että ne erottuvat hyvin maastossa, mutta niillä ei ole merkitystä läpi kulkevalle veneliikenteelle, sillä niiden molemmilla puolilla on sellaiset joet, joilla on erittäin hyvä liikennöidä veneellä.

Erittäin merkittävää on sellainen seikka, että kaikissa sovellutuksissa Petäjoesta on tullut esiin suo-

⁸⁶ J. Jaakkola; Suomen varhaiskeskiaika, s.147. Lainattu: Mikkola 1939 s.45-47. Mikkola 1942.

⁸⁷ J. Jaakkola; Suomen varhaiskeskiaika, s.147.

⁸⁸ J. Jaakkola; Suomen varhaiskeskiaika, s.147.

malainen juurisana petjä, vaikka se ei sellaisenaan esiinny ruotsalaisessa rajaluettelossa. Tälle asialle löytyy nykynimistössä ruotsalainen vastine. Se on maantieteellisissä nimissä ja sukunimissä esiintyvä muoto, joka suurella todennäköisyydellä on jääne tuosta rajajoen ruotsalaisesta kirjoitusmuodosta, se on PETÄ-sana. Ko. nimi esiintyy juuri edellä esitetyssä, Sievin Vanhakirkolla Vääräjokeen laskevassa Petjäjojan vesistön nimistössä. N. 100 vuotta vanhoilla kartoilla esiintyy PETÄ-istöjärvet eli nykyisin Tyllinjärvi ja Lanajärvi. Toinen kohde on samassa vesistössä alempana PETÄ-istö eli Ryhmäjärvi, joka vanhoilla kartoilla on Koira-PETÄ-istön ja PETÄ-istön nimellä.

Petjäjoja kulkee Lanajärven (ent. Vähä-PETÄ-istönjärvi) kautta. Sen vierressä on Tyllinjärvi (ent. Iso-PETÄ-istö).

Tämän merkittävän joen nimen alkuperää selvittää vielä sukunimissä tällä alueella periytynyt nimi PETÄistö. Sitä esiintyy mm. aiemmin em. Sievin kirkkopitäjään kuuluneen Raution alueella. Nimeä esiintyy Rautiosta Kalajoelle ja jopa ulkomaille siirtyneenä sukunimenä (mm. Mainos-TV:n Pariisin kirjeenvaihtaja Helena **Petä**-istö), Sievin kunnan alueella on myös useita Petä-nimiä.

Edellä kerrotun asian perusteella voidaan perustellusti pitää sekä Petäjokea (Petjäjoja), että Pathajokea (Pahkalanjoki) Pähkinäsaaren rauhan rajajokina, sillä erotuksella, että Petäjoki (Petjäjoja) ei ole mereen laskeva joki, kuten on Pathajoki eli Pahkalanjoki.

Sieviläinen Aarre Alopaeus oli Sievin Petjäjojasta samaa mieltä allekirjoittaneen siinä, että se on rajajoki Pähkinäsaaren rauhan ruotsalaisen luettelon mukaan. Hän kuitenkin laajensi joen merkitystä siten, että jatkoi ko. rajajoen ulottuvan liittymäkohdastaan Vääräjokea ja edelleen Siiponjokea myöten mereen. Sitä vastoin hän tulkitsi Potinojan Pathajokeksi ja sen kautta kulkevan rajan hän esittää kulkeneen Kekolahteen n. 7 km Siiponjoen eteläpuolelle. Näin hänellä on kaksi ”merellistä” rajakohdetta tutkimuksessaan.

Pahkalanjoki on keskiaikaisen Salon pitäjän rajan tuntumassa. Nuo vanhat rajat eli Pähkinäsaaren rauhan raja ja Pietarsaaren ja Salon kirkkopitäjien raja kulkevat lähekkäin, paikoitellen jopa risteävät. Koko Pohjanlahden rannikkoalueelta ei löydy toista vanhojen pitäjien rajaa, josta olisi riideltä yhtä paljon kuin Kalajoen ja Kokkolan (ent. Pietarsaaren ja Salon) rajasta⁸⁹. Ko. vakavan käräjäöinnin joutui kuningas arvovallallaan lopettamaan, kuten lainauksesta ilmenee. Näille käräjäöinneille oli molemmilla riitapuolilla vahvat perusteet, sillä ne molemmat perustuvat ”vanhoihin rajoihin”, joihin aina vedottiin. Vuoden 1323 Pähkinäsaaren rauhan raja muodosti hallinnollisen raja-alueen ja jo 1200-luvulla todennäköisesti muodostettu kirkollinen raja oli vielä ”vanhempi”. Nykyinen ajankohta huomioiden voidaan todeta, että ”Jurin tahto” on jäänyt voimaan tästä kapeasta riita-alueesta, joka kosketti kolmea kylää, kuten toisaalla on todettu.

Molemmat 1200-1300-luvun Venäjän karjalaisten alueeseen kuuluvat pitäjät Salo ja Kemi ovat saaneet nimensä Venäjän Karjalasta. Salon pitäjän alkuperäinen karjalainen vastine Salo on Äänisen itärannalla⁹⁰ ja Venäjän Kemi on Vienan Karjalassa. Myös Kalajoen pitäjän nimi on lainattu Karjalasta, sillä Kalajoen kappeli sijaitsi Äänisniemen läänissä (v.1496)⁹¹. Kalajoen nimi on aiemmin ollut Callajoki, joten em. Kalajoen lainaus vaikuttaa aidolta ”karjalaislainalta”.

Tämä em. nimien lainaus on looginen asia, sillä sillä Pohjanranta Siiponjokeen saakka oli venäjän-karjalaisaluetta ja siitä etelään oleva rannikko oli ”ruotsalaisaluetta”, jota hyvin kuvaa siitä alkavat monet pitäjien nimet, jotka polveutuvat ruotsalaisuuteen.

Pähkinäsaaren rauhan rajan kulkua näiden jokien kautta tukevat hyvien nimilöydösten lisäksi erinomaiset rajakivilöydökset. Erittäin merkittävä on Kärkiskylän ja Pahkalankylän väliltä löytynyt ns. **Kruununkivi**. Siinä on usean eri rajankäynnin merkit. Nuorin merkintä on aivan selvästi v.1775 rajankäynnissä tehty merkintä N:o 4, joka liittyy Pohjanmaan jakamiseen Vaasan- ja Oulun lääneiksi. Se ilmenee siitä numerosarjasta, joka alkaa meren rannasta ja jatkuu Maanselälle. Meren rannas-

⁸⁹ Suur-Kalajoen historia; s. 73 - 84. Riidat koskivat pääasiassa Kalajoen Rahjaa, Evijärveä ja Reisjärven länsiosaa.

⁹⁰ H. Kirkinen; Karjala idän ja lännen välissä; s.112.

⁹¹ H. Kirkinen; Karjala idän ja lännen välissä, s.259.

sa on N:o 1 ja läheltä Maanselkää löytynyt viimeinen pyykki on n:o 16. Pyykki n:o 1 on sillä etäisyydellä meren rannasta, että siitä ilmenee maan kohoaminen tuona kyseisenä aikana. Ennen vuotta 1775 ko. alueella virallisen historiatiedon mukaan ei ole ollut rajapyykkejä, jotka edustavat valtakunnan rajapyykkien kaltaisia merkintöjä. Näin on kuitenkin Kruununkiven kohdalla asian laita. **Kivessä on mm. kolme ristiä**, jotka ilmaisevat novgorodilaisten tehneen ne. Pohjoissivulla, eli karjalaisrannan puoleisella sivulla, on heidän tekemänsä **ortodoksiristi, Pyhän Andreaan risti ja ”tavallinen” risti, joka on yhdistelmämerkissä**, jossa yläosassa on Ruotsin kruunu ja se alapuolella em. risti. Andreaan ristiä käytettiin tavallisesti lipussa vrt. esim. keisarillinen laivasto. Em. ilmaisee, että molempien osapuolien edustajat ovat todennäköisesti olleet paikalla kun ko. piikkaus on tehty. Samalla puolella kiveä on myös **kaksi Ruotsi kruunua, jotka ovat selvästi hyvin vanhaa tyyppiä**. Merkittävä on myös eteläsivun merkintä, joka on ns. ”koukku“, jollainen on ollut hyvin vanha rajan merkitsemismuoto. Tuo ”koukku” osoittaa eteläsuuntaan kääntyvälle Pahkalanjoelle, joka tekee tällä alueella pääsuunnassa mutkan. Kruununkivi on näiden joen suuntien leikkauskohdassa entisellä suoalueella, joka on ojitettu ja metsitetty. Ko. suo on aivan ilmeisesti ns:n A-rajaa päätekohta ”Pachta so”⁹² (v. 1383?). Kyseinen suo alkaa Pahkalan kylän läheltä ja jatkuu

Pahkalammin kautta em. kivelle saakka, lähelle Pahkalanjokea. Kruununkiven läheinen alue on ollut nykyäänkin Pahkalan ja Iso-Pahkalan numeroa. Se, että kivi on suoalueella, eikä vieressä olevala hiekkaharjulla, osoittaa sen, että sijoitusperusteena on ollut joen suuntien leikkauskohta.

Kivessä on ollut ennen läänien jakoa (v.1775) eteläsivulla sellaisia merkintöjä, joita on ko. toimituksessa hiottu pois. Kruunun alta on vähän näkyvissä vanhaa merkintää, samoin N:o 4:n alla on ollut jotain vanhoja merkintöjä (n:o 4 on v.1775 lääninrajankäynnin merkki).

Kruununkiven risti-merkit ovat sellaisia, että vastaavia tuskin löytyy koko läntisen Suomen alueelta. Tämä on luonnollinen päätelmä, koska muualle Suomen länsirannikolle ei ole suuntautunut vastaavan kaltaista valtakunnanrajaa.

Rautiossa Vihanniharjun pohjoispään alueella on, huomattavan suuri kivi, **Kukkarokivi**. Kukkarokivi sijaitsee erittäin hyvällä kulkureitillä, joka ulottuu Pohjanmaalta Keski- Suomen järviolueelle, tuon kulkureitinä toimivan harjunjakson pohjoispäässä.

Kukkarokivi on erittäin suurella todennäköisyydellä paljon etsitty Novgorodin verotusrajan merkikivi, **Hanhikivi**. Kivestä on polttamalla poistettu pintaa. Sen voi havaita n.2m pitkistä piikkausaumasta, joka on kuvion vasemmalla reunassa. Kuvion oikea reuna on polttamisen jälkeen lohjennut luontaisia lustosuuntia myöten, joten ne pinnat ovat sileämpiä kuin piikattu pinta. Ko. asia ilmenee kivistä otetuista kuvista. Hävitystyön totesi myös Onni Perttula, joka on paikkakunnalla asuva ja ennen kivitöitä tehnyt henkilö. Arkeologi Pentti Koivunen kävi kiven luona 15.10.2007. Hän totesi, että kivistä on ko. kohdalla poistettu pintaa ihmisvoimin (polttamalla ?).

Ko. kivi sijaitsee juuri tarkkaan sillä linjalla, jossa yhtyvät luoteesta, Kruununkiveltä tuleva suunta, ja Maanselältä Petäjäojan kautta tuleva suunta.

Hanhikivi on ollut molempien osapuolien hyväksymä rajakivi. Ko. asia ilmenee v.1550 Kustaa Vaasalle lähetetyn kirjeen kopiosta⁹³ (SRA Muscovitica, Fornhandlingar mellan Sverige och Ryssland under konung Gustaf I och Erik XIV).

Kyseinen asia ilmenee myös Pohjois-Pohjanmaan talonpoikien kuninkaalle osoitetusta kirjeestä⁹⁴. Siitä ilmenee myös kiven maantieteellinen sijainti, eli se, että kiven etäisyys

⁹² Jarl Gallen; Nöteborgfreden och Finlands medeltida östgräns I (Bilaga A).

⁹³ K. Julku; Sis. s. 205. Vrt: Ote pain. Rydberg; Sverges traktater I 205, s. 465.

⁹⁴ Suomen historian dokumenttejä I (SHD I), s.58.